

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

I РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 63

София, петък, 30 март

1928 г.

65. заседание

Четвъртък, 29 март 1928 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ, въ 16 ч. 50 м.)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Има нужното число народни представители. Обявявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следните народни представители: Еминъ Агушевъ, Василъ Александровъ, Христо Баевъ, Христо Баралиевъ, Стефанъ Бсяджиевъ, Вълчо Даскаловъ Вълчовъ, Петъръ Гаговъ, Кимонъ Георгиевъ, Страшимиръ Георгиевъ, Димитъръ Дерлипански, Владимиръ Димитровъ, Добри Димитровъ, Стефанъ Димитровъ, Димитъръ Дрънски, д-ръ Никола Думановъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Трифонъ Ерменковъ, Димитъръ Ивановъ I, Дойчинъ Ивановъ, Савчо Ивановъ, Атаманъ Каишевъ, Христо Калайджиевъ, Христо Калфовъ, Трифонъ Капитановъ, Колю Кожаклиевъ, Боню Колевъ, Кузманъ Куневъ, Иванъ Куртевъ, Теодосий Кънчевъ, Несторъ Личевъ, Коста Лулчевъ, Иванъ Лѣкарски, Йосифъ Марулевъ, Максимъ Милевъ, Константинъ Муравиенъ, Кара-Али Мустафовъ, Емануилъ Начевъ, Кирилъ Ноевъ, Стоянъ Омарчевски, Борисъ Павловъ, Пейко Палиевъ, Петъръ Панайотовъ, д-ръ Йовчо Пеневъ, Иванъ Петровъ, Никола Пѣдаревъ, Григоръ Реджовъ, Николай Савовъ, Янко Сакъзовъ, Никола Стамболиевъ, д-ръ Константинъ Станишевъ, Димитъръ Стефановъ, Стефанъ Стефановъ, д-ръ Владимиръ Такевъ, Петъръ Тодоровъ, Константинъ Томовъ, Ангелъ Томчевъ, Желю Тоичевъ, Методий Храновъ, Иванъ Хрелопановъ, Борисъ Христовъ, Кръстю п. Цвѣтковъ, Цвѣтко Цвѣтковъ, Антонъ Ченгелиевъ, Георги Чернооковъ, Георги Юртовъ, Петъръ Якимовъ, Димитъръ Яневъ и Иванъ п. Ячевъ)

Съобщавамъ, че бюрото на Събранието е разрешило отпущкъ на следните народни представители:

На г. Величко Кознички — 1 день;
На г. Павелъ Георгиевъ — 1 день;
На г. Йорданъ Гавалюговъ — 1 день;
На г. Борисъ Павловъ — 3 дни;
На г. д-ръ Йовчо Пеневъ — 2 дни;
На г. Христо Калайджиевъ — 2 дни;
На г. Кузманъ Куневъ — 3 дни;
На г. Дойчинъ Ивановъ — 2 дни;
На г. Димитъръ Дерлипански — 2 дни;
На г. Добри Даневъ — 1 день и
На г. Вълчо Даскаловъ — 2 дни.

Народниятъ представитель г. Коста Лулчевъ, който досега се е ползувалъ съ 20 дни отпущкъ, моли да му се разреши още 3 дни отпущкъ. Които съгласни, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Отъ Министерството на финанситъ е постѣпилъ законопроектъ за окончателно ликвидирание съ дѣлата и смѣтките на бившата Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливостъ и органитъ ѝ и на бившия Централенъ комитетъ за подпомагане войнишките семейства. (Вж. прил. Т. I, № 84)

Ще ви се раздаде.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Готовъ съмъ да отговоря на питането, което е отправилъ народниятъ представител г. Бурилковъ по концесията на горитъ.

Обаждаъ се: Отсъствува.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тогава утре ще отговоря.

А. Стояновъ (раб): Вземайки поводъ отъ действията на централната властъ и отъ действията на административните органи въ страната спрѣмо работническите организации, отправихъ една интерпелация къмъ г. министра на вътрешните работи и г. министра на правосѣдието, съ която питахъ възъ основа на какво ставатъ тия действия. Действията на органитъ на административната властъ не само че нарушаватъ законитъ въ нашата страна, но тѣ съ флагрантно потѣпкване на правата и свободитъ на работническата класа.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. Стояновъ! Когато ѝ дойде редъ, ще я поставимъ на дневенъ редъ.

А. Стояновъ (раб): Има правилникъ за вътрешния редъ на Народното събрание, който е задължителенъ за правителството и който трѣбва да бѣде изпълняванъ, за да има резонъ съществуванетоъ му. Цѣль месецъ мина, откакъ съмъ отправилъ интерпелацията.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Съобразявайте се съ правилника и ще получите отговоръ.

А. Стояновъ (раб): Азъ моля да бѣде поставена на дневенъ редъ нашата интерпелация.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Ще бѣде поставена.

Председателствуващъ А. Христовъ: Пристѣпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ: първо четене законопроекта за продължаване действието на закона за насърдчание мѣстната индустрия отъ 1909 г.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ С. Рясковъ (д. сг): (Прочита законопроекта изцѣло, заедно съ мотивитъ къмъ него — вж. прил. Т. I, № 81)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Димитъръ Мишайковъ.

Д. Мишайковъ (д. сг): Г. г. народни представители! Както би е известно, законътъ за насърдчание мѣстната индустрия, който сега е въ сила и действието на който

изтича на 1 април настоящата година, ще се замѣни съ единъ новъ законъ, проектътъ за който е внесенъ отдавна въ Народното събрание, но следъ като мина на първо четене, още се разисква въ комисията по Министерството на търговията, промишлеността и труда. Надеждитъ бѣха, че докато изтече срокътъ на сега действащия законъ, комисията ще може да приготви своя проектъ за второ четене. Обаче вие всички вѣроятно знаете, че този законъ засѣга много важни стопански интереси, засѣга много интереси на народното стопанство, на консоматори и на държавата, вследствие на което разискванията по проекта въ комисията не можаха да свършатъ до този моментъ. Това е, което наложи на г. министра на търговията да се яви днесъ предъ насъ съ този законопроектъ съ членъ единственъ и да ходатайствува предъ Народното събрание да се продължи срокътъ за действието на сега действащия законъ за насърчение на мѣстната индустрия до момента, въ който новиятъ законъ за насърчение на мѣстната индустрия, гласуванъ вече отъ Народното събрание на първо четене, ще влѣзе въ сила.

При това положение азъ моля г. г. народнитѣ представители да се съгласятъ и да гласуватъ предложението отъ г. министра на търговията законопроектъ, като заявявамъ, че въ най-близо бъдеще — въпросътъ е само на дни — проектътъ за новия законъ, разглежданъ подробно и обстойно отъ комисията, ще бъде готовъ и внесенъ за разглеждане на второ четене отъ Народното събрание.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда.

Министъръ Ц. Бобошевски: Г. г. народни представители! Още презъ месецъ декемврий Народното събрание прие по принципъ внесенъ отъ менъ законопроектъ за насърчение на мѣстната индустрия и призна, че е необходимо нужно да съществува законъ за нейното покровителстване. Поради изтъкнатитѣ отъ г. председатели на парламентарната комисия по Министерството на търговията причини, този обемистъ законопроектъ, който засѣга толкова много интереси, въпрѣки крайната трудолюбивостъ на членоветъ на комисията, които иматъ ежедневно заседания, които употребиха 2—3 седмици за анкети въ най-индустриалнитѣ наши центрове, за да се запознаятъ отблизо съ най-важнитѣ български индустрии, за да можемъ да го разгледаме и приемемъ въ пленума следъ едни най-подробни изучавания, тѣ не можаха да сторятъ това до срока, въ който изтича действието на сега действащия законъ. Казвамъ, въпрѣки всичкото желание, поради голѣмата сложностъ на материята, която засѣга законопроектътъ, макаръ че комисията има повече отъ 30—40 заседания за неговото разглеждане, за голѣмо съжаление, не можахме да привършимъ работата напълно и затова сме принудени да искаме още едно последно продължение на срока. Както заяви и г. председателятъ на комисията, така и азъ ще ви уверя, че следъ 2—3 заседания законопроектътъ ще бъде готовъ и подиръ нѣколко дена, вѣрвато, ще може да бъде внесенъ за разглеждане на второ четене въ Народното събрание. Не съмъ сигуренъ, обаче, кога ще бъде свършенъ отъ Народното събрание. Може-би въ нѣколко дена Парламентътъ да го приеме, а може-би — често пъти по едни или други причини поставенитѣ на най-първо мѣсто въ дневния редъ законопроекти оставатъ най-надире — това да не може да стане скоро; затова съ настоящия законопроектъ азъ не определямъ срокъ за продължение действието на сега действащия законъ за насърчение на мѣстната индустрия. Ще направимъ всичко възможно законопроектътъ чакъ по-скоро да се приготви отъ комисията и чакъ по-скоро да стане законъ.

Б. Ецовъ (д): Може да остане и за есенята.

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ на първо четене докладвания законопроектъ за продължение действието на закона за насърчение на мѣстната индустрия отъ 10 мартъ 1909 г. и допълнението му съ законъ отъ 11 априлъ 1915 г., да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ Ц. Бобошевски: Предлагамъ да се гласува спешностъ на законопроекта.

Председателствуващъ А. Христовъ: Които приематъ предложението на г. министра, да се даде спешностъ на за-

конопроекта, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Моля г. секретаря да докладва законопроекта на второ четене.

Секретаръ С. Рясковъ (д. ср): (Чете)

„ЗАКОНЪ“)

за продължение действието на закона за насърчение на мѣстната индустрия отъ 10 мартъ 1909 г. и допълнението му съ законъ отъ 11 априлъ 1915 г.“

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, които приематъ прочетеното заглавие, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Секретаръ С. Рясковъ (д. ср): (Чете членъ единственъ — вж. прил. Т. I, № 81)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Стоименъ Савовъ.

С. Савовъ (д. ср): Азъ искамъ да се постави единъ срокъ, за да се знае докога ще продължава действието на съществуващия законъ за насърчение на мѣстната индустрия. Това искамъ да стане, защото има много законопроекти, кито, минали на първо четене, си стоятъ така въ комисията. Това отъ една страна. Отъ друга страна, ние не знаемъ докога ще бъде приготвенъ законопроектътъ отъ комисията, не знаемъ какво може да стане тамъ и дали законопроектътъ нѣма да стои въ комисията 6—7 месеца. Затова моля да се опредѣли единъ срокъ за продължение действието на сега действащия законъ за насърчение на мѣстната индустрия и предлагамъ този срокъ да бъде 6 месеца.

Министъръ Ц. Бобошевски: Много е 6-месеченъ срокъ.

С. Савовъ (д. ср): Когато въ комисията спорятъ вече 3 месеца по този законопроектъ, който засѣга много интереси, азъ смѣтамъ, че срокътъ, който предлагамъ, не е голѣмъ. Не се знае още колко време ще продължи разглеждането на законопроекта въ комисията, защото виждамъ колко заинтересовани хора обикалятъ народнитѣ представители. Загва не върви работата на комисията.

Министъръ Ц. Бобошевски: Добре, съгласенъ съмъ да се предвиди срокъ отъ 6 месеца.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Димитъръ Мишайковъ.

Д. Мишайковъ (д. ср): Г. г. народни представители! Азъ казахъ, че приемането на законопроекта въ комисията е въпросъ на дни. Отхвърлямъ подмѣтането на г. Савова, че разглеждането на законопроекта въ комисията е забавено поради това, че съ нѣкакви въпроси сѣ били сезирани едни или други народни представители. Ако имамъ надеждата, че народното представителство ще повѣрва на моитѣ думи, азъ ще направя декларация, че членоветъ на комисията по Министерството на търговията, промишлеността и труда, независимо отъ партийна принадлежностъ, положиха извънредно голѣми старания, голѣмъ трудъ, за да се справятъ съ въпроситѣ, които се повдигатъ съ този законопроектъ, съ всичката обективностъ и сериозностъ, които се налагатъ отъ естеството на работата.

В. Козинички (нар. д): Г. министърътъ се съгласи срокътъ да се продължи 6 месеца.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата г. министъръ-председателятъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Тукъ има едно малко недоразумение: тѣзи, които искатъ срокъ, даватъ повече отъ тѣзи, които не искатъ срокъ!

П. Петковъ (зан.): Нека е повече, но да е сигурно.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Добре. Щомъ искате 6 месеца, нека бъде 6 месеца; нѣма да бъде пакостно това. И г. министърътъ е съгласенъ.

*) За текста на законопроекта, приетъ на първо четене, вж. прил. Т. I, № 81.

Министър Ц. Бобошевски: Но после въ новия законъ ще трѣбва да кажемъ, че се отменява този законъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Но този срокъ отъ 6 месеца трѣбва да го опредѣлимъ точно съ дата отъ днесъ — значи отъ 20 мартъ до 30 септемврий. Но понеже тогава Камарата не е въ сесия, направете го вмѣсто 30 септемврий, да бѣде 31 октомврий текущата година. Ако давате срокъ, дайте срокъ такъвъ, што да можете да бъдете пълно гарантирани за влизането въ сила на новия законъ. Ако пъкъ не дадете никакъвъ срокъ, тогава оставете го така, както си е — до влизането въ сила на новия законъ. Но понеже се предлага срокъ, азъ не мога да откажа това.

До 31 октомврий текущата година нека бѣде въ сила стариятъ законъ.

А. Мазневъ (д): Октомврий има ли 31 день?

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Има, септемврий има 30 дни. Помнимъ още календари!

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Стойчо Мошановъ.

С. Мошановъ (д.сг): Г. г. народни представители! Азъ ще ви моля да приемете законопроекта тъй, както е предложенъ, защото, ако приемемъ една опредѣлена дата, 31 октомврий напр., както предлага г. министър-председателъ, ще се натъкнемъ на едно голямо неудобство. Всички въ комисията, които работимъ сега върху законопроекта, предполагаме, че законопроектътъ въ недалечно бъдеще — както каза и г. председателъ на комисията, въ дни — ще стане законъ и тогава ще се натъкнемъ на следното неудобство. Въ продължаване действието на стария законъ до 31 октомврий, а новиятъ законъ ще бѣде готовъ може би до сръдата на априлъ и въ такъвъ случай ще има единъ периодъ, когато ще е въ сила стариятъ законъ, но когато вече ще се знаятъ нормитъ на новия законъ. Съществуването на такива междинни срокове при прилагането на закона ще бѣде свързано съ голями неудобства, може би съ правене на такива или онаквива смѣнки отъ заинтересованитъ. Или пъкъ тогава въ новия законъ ще трѣбва да сложимъ единъ текстъ, че се отменява този законъ.

Министър Ц. Бобошевски: Така и ще стане.

С. Мошановъ (д.сг): Затова най-хубаво е да имате довърне, когато отъ името на комисията се прави една такава декларация.

С. Савовъ (д.сг): (Казва иѣщо)

С. Мошановъ (д.сг): Вне можете да имате довърне, но други може да иматъ довърне и въ комисията и въ декларацията на правителството, че приемането на новия законъ нѣма да се отложи ad calendas graecas. Моля да бѣде приетъ законопроектътъ тъй, както е предложенъ.

С. Савовъ (д.сг): Азъ поддържамъ предложението си.

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Ради Василевъ.

Р. Василевъ (д.сг): Азъ имамъ да прибавя къмъ казаното отъ г. Мошанова, че трѣбва да приемемъ законопроекта тъй, както е предложенъ, за да не бъдемъ принудени постоянно да гласуваме подобни законопроекти. Този законопроектъ е четвърти по редъ, съ който се продължава действието на стария законъ. Само съ законопроекти се занимаваме.

Председателстващъ А. Христовъ: Ще положа на гласуване най-напредъ предложението, направено отъ г. Стоименъ Савовъ.

С. Савовъ (д.сг): Подкрепено и отъ г. министър-председателя.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Не, азъ и едното и другото приемамъ.

Председателстващъ А. Христовъ: Моля, онѣзи, които приематъ предложението, направено отъ г. Стоименъ Са-

вовъ, действието на сегашния законъ да продължи до 31 октомврий 1928 г., да вдигнатъ ръка. Малцинство, Събрание то не приема.

Моля, онѣзи, които приематъ членъ единствитъ, както се прочете, да вдигнатъ ръка. Малцинство, Събрание то приема.

Пристъпваме къмъ точка 2 отъ дневния редъ — одобряване предложението за одобрение спогодбата, сключена въ Женева на 9 декемврий 1927 г. между българския и гръцкия министъръ на финанситъ за уреждане задълженията между България и Гърция, произхождащи отъ прилагането на конвенцията отъ 27 ноемврий 1919 г. за свободата на емиграцията на малцинствата.

Понеже предложението е четено въ 60-то заседание, ще дамъ направо думата на занесениятъ оратори.

Има думата народниятъ представителъ г. Кръстю Пастуховъ.

К. Пастуховъ (с.д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Ако е въпросъ за формалното приемане на предложената спогодба между България и Гърция, азъ вѣрвамъ, че може да се получи единъ одобрителенъ вотъ, и то не само отъ групитъ на Сговора, но и отъ отиждната страна. (Сочи опозиционитъ групи)

Внимателно съмъ изслушвалъ обяснения на министра на външнитъ работи и министра на финанситъ по предложената спогодба. Скъпо тъй прилежно съмъ прочелъ както мотивитъ къмъ спогодбата, така и увода къмъ самия текстъ. Нѣщо особено не можахъ да намеря. Има едно зрънце само, което край лонитъ страни на спогодбата, съставляла една добра страна. То е, че по чл. 5 отъ конвенцията, подъ моралната — както се изразяватъ г. г. министритъ — отговорност на Обществото на народитъ, чрезъ една неутрална банка, ще се осигурятъ вземанията на държавитъ-кредитори при изплащането на облигацитъ. Дожалко, обаче, тази морална гаранция, съ течение на времето, ще се превърне въ реална, може пакъ да има едно съмнение, предъ видъ на това, че би могло икога да се възрази — както не веднѣжъ се е възразявало въ подобни случаи — какво обстоятелствата сѣ се промѣнили и съобразно новата ситуация сѣ потребни и нови мѣроприятия.

Отъ финансова страна погледната тази спогодба, вие знаете колко негодувания се възбуждатъ въ сръдата на заинтересованитъ. Една смѣсена комисия, която да оценява имотитъ и да ги изплаща, наистина, отъ години съществува, но не по-малко вѣрно е, че има едно роптание срещу оценитъ, които се правятъ, и срещу начина на процедуране по съществуването на работата. Дали отъ другата страна има подобно негодувание, не ми е известно. Но отъ българска страна, отъ страна на прокуденитъ въ България, недоволството е очевидно. Негодуватъ хората не само защото сѣ прокудени, но и защото несправедливо и на досущъ долни цени ставатъ заложанията, а най-главно и поради това, че плащането не е ефикасно или, съ други думи, нѣма плащане на онова, което действително се дължи.

Продължаването на срока за плащането на облигацитъ отъ 12 на 30 години е едно улеснение, безъ съмнение, за държавата, която въ смѣнитъ си може да се счита дължникъ най-накрая, но не и въ полза на държавата, която въ пресмѣтанията си още отсега може да разчита, че е кредиторъ, а не дължникъ. Но, разбира се, това не е най-същественото. Може да се приеме, че срокитъ може да бѣде продълженъ, не въ интереса на дветъ страни, но най-после да се направи улеснение на коя и да е отъ договарящитъ се страни, които би се сметнала най-накрая за дължникъ съ една голяма сума, стига другитъ въпроси да бѣдатъ уредени, т. е. да бѣдатъ не само гарантирани плащанитъ, но да бѣде и справедливо опредѣлено обезщетението, което се дължи.

Азъ вѣрвамъ, че отъ страна на заинтересованитъ ще се вземе думата, за да наблегнатъ повече на тази страна на въпроса, а може би и да наведатъ и маса примѣри на злоупотребиления, на корупция, на явни, очевидни несправедливости, които въ очитъ на обществото дори приематъ формата на скандали. Следователно, всички тии пороци, неправди и несправедливости, които сѣ извършвали досега, трѣбва да бѣдатъ премахнати, трѣбва да бѣдатъ отстранени, за да се получи една относителна справедливостъ въ оценката и въ правораздаването, на което трѣбва да стане отзвукъ и Смѣсената гръцко-българска комисия.

Г. г. народни представители! Мене ме интересува другата страна на въпроса, а именно какъ така стигна работата дотамъ, че да ликвидираме само съ оценитъ на имотитъ? Азъ имамъ предъ видъ мирния договоръ, който налага на България известни задължения, както и конвенцията между България и Гърция, сключена непосредствено

подиръ подписването на договора за миръ. Тия два акта, а особено първият, трѣбва да бъдатъ и се сѣятъ като основа на сегашното съглашение между България и Гърция относително неговата финансова страна. Като хвърлимъ единъ погледъ върху онова, което преди нѣколко години е прокламирано въ мирния договоръ и това, което става сега, азъ виждамъ — безъ да отдавамъ отговорността за положението на единъ или другъ министъръ — голѣмото фиаско, голѣмото крушение на българската външна политика по този съществено въпрос. Защо?

Припомнямъ ви, г. г. народни представители, чл. чл. 46, 56, 57 и последующитъ отъ мирния договоръ, които уреждатъ правата на малцинствата въ респективнитъ държави.

Безъ съмнение, като победена страна, въ чл. чл. 56 и 57 отъ договора нашитъ задължения къмъ малцинствата сѣ по-конкретно очертани, въ смисълъ, че трѣбва да бъдатъ покровителствувани, зачитани онѣзи елементи, които се различаватъ по раса, по езикъ и по вънроизповѣдание отъ насъ, българитъ. Обаче, що се отнася до политическитъ ни отношения съ Гърция, чл. 46, не по-малко, отколкото чл. 56, възлага ясно и определено задължение на грѣцката държава: да защита онѣзи елементи, които по вънра, раса и вънроизповѣдание се различаватъ отъ грѣцитъ — т. е. малцинствата, безъ изрично да е употребена тази дума. Ако договорътъ за миръ въ съзнанието на насъ, българитъ, е не единъ справедливъ актъ, а единъ актъ, който далечъ се отдалечава отъ Уилсоновитъ точки и въ дебели черти се туря въ услуга на победителитъ, тази голѣма неправда по отношение поробенитъ народности е смекчена съ прокариране принципа за зачитане малцинствата.

Непосрѣдствено подиръ сключването на договора за миръ дохожда конвенцията, сключена между грѣцкото и българското правителства, за свободата на емиграцията, на доброволното и взаимно — както сѣ употребени изразитъ — изселване на народноститъ въ дветѣ държави. Види се, единъ елементъ на удобство е влияялъ, за да подтикне правителствата къмъ това, щото, когато доброволно се съгласятъ части отъ населението да се изселятъ, да не имъ правятъ никакви прѣчки и да ги обезщетятъ. Оттамъ иде въпросътъ за плащанията, за обезщетенията на тѣзи, които се изселятъ. Но това изселяване трѣбва да става доброволно и свободно, да не е принудително, каквото бѣ изселването на грѣцитъ отъ Мала-Азия вследствие на войната между Гърция и Турция. Онова изселяване е действително, по силата на фактитъ, насилствено, а изселването, за което говори конвенцията отъ 1919 г. и законътъ отъ 1922 г., е изселяване, което трѣбва да стане свободно и взаимно, като се заплатятъ имотитъ и като не се правятъ никакви прѣпятствия на онѣзи, които желаятъ да отидатъ въ своята родина — на грѣцитъ въ Гърция, на българитъ въ България.

Но още отъ 1919 г., както ви е известно, започна една политика на прѣтѣснение, на тероръ, на насилие, на прокудвания инороднитъ и иновѣрни — тукъ въ случая — елементи и, следователно, създаде се, вмѣсто едно доброволно и взаимно изселяване, едно принудително и насилствено прехвърляне на народности отъ една държава въ друга държава. Всички вие си припомните случанитъ дори на избивания, на затваряне, на фактическо насилване по домоветъ на българи, за да бъдатъ принудени да си отидатъ въ България, безъ да имъ се платятъ имотитъ, и безъ да стане предварителна оценка на тѣхнитъ имоти. Като последица отъ това ние бѣхме отегчени съ единъ заемъ за бѣжанцитъ, който тежи на българскитъ плещи и който е резултатъ на една политика на прѣтѣснение.

Бѣхъ длъженъ, г. г. народни представители, да припомня на всички ви тази позната история, за да поставя въпроса: какъ е тѣрпѣно това положение, защо е понесено всичко това, което става въ течение на години, за да стигнемъ най-накрай до едно уреждане въпроса на плащанията.

Презъ 1924 г., припомняте си също тъй добре, въ Женева, наредъ съ общия Женевски протоколъ, бѣ внесенъ и подписанъ отъ българи и грѣци, при съдействието на съвета на Обществото на народитъ, Женевскитъ протоколъ за уреждане правата на малцинствата, които доброволно се изселяватъ. Този протоколъ, обаче, не видѣ бѣлъ денъ, макаръ да бѣ гласуванъ отъ българската Камара. Въ Гърция се създаде брожение противъ първото съдѣжане и тогавашниятъ — и сегашенъ — министъръ Махиданополусъ бѣ принуденъ да заяви, за успокоение на грѣцкото обществено мнение, че правителството не е давало своето съгласие за подписването на този протоколъ и че неговиятъ делегатъ Политисъ е излѣзълъ извънъ рамкитъ на пълномощието. Този Политисъ, който се явява непрекъснато представителъ, на Гърция въ Обществото на народитъ, който има като личностъ тежестъ въ това Общество на народитъ, който често бива наговаренъ съ разучването и докладва-

нето въ съвета на доста важни и щекотливи въпроси, бѣ обявенъ, че не притежава нужното пълномощие и не се е съобразилъ съ директивитъ, които му сѣ дадени отъ грѣцкото правителство. Заради това и протоколътъ, ако и да бѣ гласуванъ въ нашето Народно събрание, не видѣ бѣлъ денъ въ грѣцката камара и, следователно, не стана законъ задължителенъ за дветѣ страни.

Очевидно е, г. г. народни представители, че същността на въпроса — защита на малцинствата въ дветѣ държави, България и Гърция, и справедливо обезщетяване на онѣзи семейства, които доброволно биха напуснали прѣдѣлитъ на едната държава, за да отидатъ въ другата — е измѣстена, основата на въпроса е измѣстена. И вмѣсто конвенциитъ и последующитъ договори да се явятъ като едно продължение и разработка на принципитъ, вложени въ Ньойския договоръ; вмѣсто съ течение на времето, както това прилича, да бъдатъ, подъ формата на корекции, измѣнени тежкитъ, непоносимитъ клаузи на мирния договоръ, ние виждаме, че по отношение на Гърция, що се отнася до покровителствуването на малцинствата — за което има изриченъ текстъ — не само не е коригирано, не е подобро по-ложението, но то е съществено влошено. И чл. 46 отъ мирния договоръ, както и конвенцията за доброволно и взаимно изселяване на малцинствата, сѣ се обърнали на фамозния чл. 23 отъ Берлинския договоръ, защото вмѣсто до защита на малцинствата, стигнали сме не само до денационализиране на народноститъ, но и до прокудването имъ. Съ други думи, като че съзнателно е избранъ единъ начинъ да бъдатъ изхвърлени отъ Гърция всичкитъ негрѣцки елементи, за да бѣде ликвидиранъ трѣтливиятъ, спорниятъ въпросъ — частъ отъ македонския въпросъ — между България и Гърция; да би могло, съ други думи, единъ денъ да се каже: за какви малцинства говорите и какви претенции можете да имате, когато вече никакъвъ български елементъ не съществува у насъ?

Азъ съмъ далечъ отъ мисълта за реваншъ. Азъ бихъ застаналъ даже на статуквото, създадено отъ мирнитъ договори, защото за мене не по-малко важно е, при сегашнитъ обстоятелства, да се обезпечи свободата на населенията, които не принадлежатъ къмъ господствуващата нация. Доста е да се обезпечи тая свобода. Но, за да се направи, трѣбва — споредъ мене е трѣбвало — и отъ българска страна да се бие тревога, да се издига въпросътъ на нуждната висота и да не се остава да заглъхне по различни съображения отъ високъ държавнически интересъ.

Ако е вѣрно, г. г. народни представители, че безъ свѣтовното обществено мнение нито единъ проблемъ не може да бѣде разрешенъ справедливо и задоволително, не по-малко вѣрно е, че се налага длъжностъ на заинтересованитъ, на уреденитъ да повдигатъ въпроситъ и да създаватъ обществено мнение, особено когато тѣ нѣматъ териториални претенции; когато не търсятъ промѣна на статуквото по единъ насилственъ начинъ; когато тѣ заставатъ, съ други думи, на почвата на изпълнението на договоритъ, когато иматъ на своя страна единъ текстъ — да се изразя така — конституционенъ, международенъ, осветенъ съ подписитъ на великитъ сили; и даденъ не за замазване на очитъ, но даденъ за защита на едно фактическо положение.

Г. г. народни представители! По отношение на Гърция, България е претърпѣла редица неуспѣхи. Първо, въпросътъ за Тракия, чиято територия бѣ изключена първоначално, не бѣ вмѣзната въ територията на Гърция — нека го оставимъ на страна. Въпросътъ за изходъ на Егейско море, приложено на чл. 48, и той е отстраненъ, и той е напуснатъ. Въпросътъ за малцинствата също не се повдига, и той е запушенъ; и за него ние нѣмаме куражъ да отстаимъ интереситъ си, както подобава. Навремето, когато тукъ се приемаше протоколътъ отъ 1924 г., и по-късно, азъ повдигахъ въпросъ въ Камарата, искахъ, настоявахъ отъ тогавашния министъръ на външнитъ работи г. Калфовъ да направи по-усилени постѣпки за приложението на този единственъ въ наша полза чл. 48 и за изпълнението на сключения въ Женева протоколъ; да не оставаме работата, като че нищо не се е случило съ насъ, като че въпросътъ не се отнася до насъ, като че трѣбва да чакаме други, благоприятни обстоятелства — както е свойствено на българската психология — на късметъ, заведнѣжъ голѣмнитъ въпроси да бъдатъ разрешени, а не постепено и не чрезъ подготвяне на условия за тѣхното разрешение. Но това не стана, не се прави и досега. Искаме да бѣдемъ доволни и съ тъй малко, което се дава подъ формата на обезщетение и на гарантиране това обезщетение чрезъ Обществото на народитъ отъ грѣцка страна.

Азъ съмъ готовъ да изповѣдамъ, г-да, че тъй или иначе презъ 1924 г. българската политика има единъ успѣхъ съ подписването на този протоколъ. Истината той не се дължи само на нея; той се дължи на благоприятнитѣ обстоятелства, създадени въ Европа чрезъ идването на власт на Макдоналда въ Англия, а малко по-късно и на Ерио и Лѳвиза картели въ Франция. Само този успѣхъ на Лѳвизата въ двѣтъ голѣми западноевропейски страни дава нова ориентировка на Обществото на народитѣ въ Женева, създаде нова атмосфера за уреждане трѣнливитѣ въпроси и обнадежди чрезъ тази морална атмосфера на първо мѣсто безъ съмнение онѣзи, които сѣ въ лагера на победенитѣ. За това въ Женева като искаха да намѣрятъ най-естественитѣ, естествитѣ начини за отстранение на споровѣтъ между държавитѣ, избраха за Балканитѣ най-малката линия на съпротивление споредъ тѣхъ — да придуматъ Гърция и България къмъ сключването на една конвенция за покровителствуване на малцинствата съ надежда, че тая конвенция не само ще бѣде приложена и разширена, но съ течение на времето ще укаже своето влияние и върху други държави, които не желатъ или не смѣтатъ, че е дошелъ моментътъ да влѣзатъ въ връзки съ съседитѣ си за уреждане спорнитѣ въпроси помежду имъ.

Обаче както женевскитѣ протоколъ бѣ краткотрѣмненъ, тъй сѣщо и протоколътъ между България и Гърция излѣзе мъртвороденъ. Но тъкмо това трѣбваше да накара нашата политика да бѣде по-зорка, по-внимателна, по-настойчива въ подготвяне, въ изяснение на въпроситѣ, въ търсене на своето право и въ общественото мнение, и въ женевския институтъ. А женевскиятъ институтъ има морално задължение преди всичко да бѣдатъ спазвани мирнитѣ договори, има и възможноститѣ да повлияе, да въздѣйствува и да подтикне държавитѣ къмъ разрешаване на трѣнливитѣ въпроси. Ако у насъ тоя институтъ е твърде понуляренъ, ако надеждитѣ, на простъ български езикъ казано, на българина сѣ къмъ Женева, ако доброто се очаква отъ тамъ, не биваше да се пропушатъ въ туй отношение никакви моменти, за да изнесемъ истината по положението и най-главно да биеме тревога по тази насилническа политика за прокуждане на българския елементъ не по единъ доброволенъ, а по единъ принудителенъ начинъ отъ предѣлитѣ на Гърция.

Ето защо безъ да отивамъ по-нататъкъ въ разглеждане на въпроса, азъ смѣтамъ, че това съглашение, което днесъ се предлага да бѣде одобрено, е като резултатъ на онази пораженска политика, водена досега, а не като резултатъ отъ приложението на мирнитѣ договори и на конвенциитѣ за доброволно и свободно настаиване на бѣжанцитѣ. И следователно, азъ, който принадлежа не къмъ едно шовинистическо течение, но къмъ едно социалистическо течение, бореще се безъ съмнение за подобрене отношенията между народитѣ на базата на най-голѣмитѣ взаимни отстъпки, които могатъ да се направятъ, съмъ дълженъ да заявя, че тази насилническа политика доведе до едно извѣртване, оскарикатуване, както на текста на мирния договоръ, тъй сѣщо и на конвенциитѣ, създадени въ духа на тоя миренъ договоръ. И днесъ отъ насъ се иска да санкционираме по единъ или другъ начинъ резултатитѣ на една насилническа политика и да признаемъ, че всичко е благополучно, ако най-накрай парата постѣжи. Мисли, че въпросътъ не е само до парата, не е до едно обезщетение, което може да се даде днесъ, или подиръ 30 години, но което не е добре гарантирано, а въпросътъ е и до правата на човѣка, до свободата му, до неговата независимост, които права трѣбва да бѣдатъ гарантирани отъ цивилизования свѣтъ, а не поругани, което действително съставлява единъ срамъ за днешното време.

Съ голѣмо удоволствие чета изявлението на грѣцкия министъръ-председателъ Занмисъ, че се е удало, по пътя на солидарността и на сътрудничеството, на грѣцкото правителство да сключи съ Ромѣния единъ договоръ за сигурност и ненападение. Действително, това е единъ успѣхъ. Действително, както се изразява грѣцкиятъ министъръ-председателъ, въ днешно време вѣе другъ вѣтъръ. Но що се отнася до отношенията между България и Гърция, тоя вѣтъръ, тоя новъ лѣхъ на зачитане права и свободи не е още дѣлѣтъ до насъ. И трѣбва да съжаляваме, че има една голѣма пропасть между устнитѣ декларации и дѣлата на една власт. Трѣбва да съжаляваме, г-да, сѣщо тъй, че за насъ, балканскитѣ народи, още не могатъ да намѣрятъ приложението авторитетнитѣ думи на Бриана, казани въ сегашната сесия на съвета на Обществото на народитѣ, какво тамъ не се упражнява насилне и че съ тирания не могатъ да се разрешаватъ никакви въпроси, защото и малкитѣ народи иматъ право да бѣдатъ зачитани и че и за тѣхъ е свободата. Много

хубави думи, и азъ вѣрвамъ — ако е въпросъ лично до мене — въ тѣхната искреностъ. Защото азъ съмъ убеденъ, че Бриана е единъ голѣмъ миротворецъ въ днешно време, че дѣлата неговата дейностъ е насочена въ тая посока — да гарантира мира въ Европа и да създаде условия за отстраняване конфликтитѣ между народитѣ. Но що се касае до насъ — такова ни е сѣдбата, ще кажете вие — все нашата, българската работа не може да се срещне. Където и да се обърнемъ, все или ще получимъ възражение, какво нѣма единъ текстъ въ наша полза, или пъкъ, че е създадено едно фактическо положение, което свършено не хармонира на текста на договора. Ето, не само сѣ прокудени отъ Гърция българскитѣ елементи, не само не имъ сѣ платени имотитѣ, не само нашата държава е обременена съ службата на единъ новъ засѣмъ, за да имъ плаща и, следователно, трѣбва да теги последицитѣ на една политика не нейна, а на една политика чужда, на една политика незаконна и притѣснителна, но къмъ която и граница на България да се обърнемъ, ние виждаме, че все едно притѣснение, единъ духъ на насилне, на неправда, на жестокостъ се излива главно върху българскитѣ глави. Виждаме не само затворена границата ни къмъ Сърбия, но виждаме и редица процеси, които се създаватъ, за да се угнетява едно несръбско население; процеси, които се водятъ по такъвъ начинъ, че дори се хвърля подозрение върху законността на правораздаването и върху основателността на обвинението, създадени въ единъ страна. На всѣки случай, каквито и да бѣдатъ мотивитѣ на сръбското правителство, това е една политика не на доближаване, не на справедливо третиране, а една политика на притѣснение, на малтретиране, на сподаване, на задушаване една народностъ, която по единъ исторически или каквито и да било други причини не иска да се нарече сръбска, а иска да се нарече македонска и претендира за своитѣ права и за своитѣ свободи.

Г. г. народни представители! Съ радостъ посрѣщаме изявлението на министри на външни работи за добросъседски отношения, за смекчаване на натегнатата атмосфера, за облекчение на положението, станало вече непоносимо както за победени, тъй и за победители. Но дѣлата . . . дѣлата, фактитѣ, които сѣмъ всичко, тѣ сѣмъ отъ свършено друго естество. Както и да се обясняватъ тия факти — било като голѣма данъ на господствуващото обществено мнение, на съществуващъ шовинизъмъ, било като противоударъ за смазване на едно революционно и конспиративно движение, което цели да създаде нова държава въ рамкитѣ на старата — тия факти сѣмъ жестоки, тѣ сѣмъ безчовѣчни, тѣ сѣмъ несправедливи, тѣ сѣмъ въ противорѣчие съ духа на цѣлото обществено мнение въ свѣта. И България, следователно, има най-здрави, законни и морални позиции въ интереса и на своето собствено съществуване да ги отстаива било предъ чуждестранно обществено мнение, било предъ Обществото на народитѣ, било предъ кждето се падне случай да се заговори за това нещастно и непоносимо положение.

Ако, г. г. народни представители, политиката на презмѣрно надуване и пѣчене, на жестове въ въздуха, които само тровятъ и дразнятъ, но не докарватъ реални резултати, не може да бѣде политика нито на българското правителство, нито на която и да било българска партия, нито на общественото мнение въ България, отъ друга страна, не бива да се изпада въ другата крайностъ, въ политика на челобие, на малодушие, на отлагане въпроситѣ до неопредѣленъ срокъ и чакане на една благоприятна атмосфера, която нѣкога ще настѣжи, защото и тази политика е сѣщо тъй пагубна за защита и за подобрене положението на нашата страна. Азъ мисля, че между тия две политики на крайности може да има единъ срѣденъ пътъ, който е въ духа на постепенността, въ духа на бавното подобрене на положението, но който пътъ означава все дѣла, постѣпки, грижи и на пръвъ планъ поставяне тия грижи, като на тѣхъ се подчинятъ всички други интереси отъ ресора на вътрешната политика на държавата. Обаче, по моята преценка, този курсъ не е усвоенъ, не се следва у насъ. Азъ не се съмнявамъ, че нашитѣ министри на външнитѣ работи, па и министри-председателитѣ, въ срещи съ дипломати, съкoresпондентитѣ, въ частни разговори, въ дипломатически преписки използватъ случаетѣ да отстаиватъ интереситѣ, да апелиратъ за едно подобрене на това вече нетърпимо положение. И това е една работа и безъ тази работа не може да върви държавниятъ механизъмъ. Но то е само едната страна на работата. Другата страна — публичността, обществеността — сѣщо тъй трѣбва да се върши, а тя е, която задава голѣми страхи на българската политика. Отъ нея тя бѣга като дяволъ отъ тамъ, защото я смѣта за деятелностъ шумна, неефекасна, безрезултатна и може-би щѣла да попрѣчи на добрия ходъ

на преговоритѣ. Обаче все се случва нѣщо, което да прѣчи на добрия ходъ на тайнитѣ преговори, на тайнитѣ разговори — тайни не въ смисълъ да се създаватъ военни конвенции или да се конспирира противъ която и да било държава, но въ смисълъ канцеларски, бюрократически, да не излиза навънъ, за да не чуятъ хората, да не се дразнятъ и да не се побърка на благоприятния ходъ на работитѣ. Но тъкмо когато министритѣ искатъ да ни уверятъ, че сме къмъ край на едно благополучно разрешаване на въпроса, тъкмо тогава ще се намѣри нѣкоя линия да мине пътъ и да опрости цѣлата работа. А колкото се отнася до външния свѣтъ, публичността, общественото мнение, великитѣ дипломати не са заставени публично, ясно да взематъ позиція, да избератъ една линия на поведение отъ тѣхно гледище чрезъ най-лесния начинъ, най-тъжавия начинъ, примирителния, но всетаки единъ начинъ за подтикване въпроситѣ къмъ тѣхното разрешение.

Хубаво нѣщо е, дето министърътъ на външнитѣ работи Чембърлейнъ благодаръ за това, че Смѣсената комисия е изпълнила работата си, и дето е натякалъ пъкъ сега, че спогодбата между Гърция и България още не е утвърдена. Може би у него има съмнение дали нѣкоя отъ странитѣ не иска да маневрира по такъвъ начинъ, че най-накрая да се почувствува освободена отъ задължението да приеме спогодбата, може би защото има подозрения отъ ориенталскитѣ начини да се дебатъ странитѣ една друга и всѣка една да очаква най-първо нейниятъ съседъ да прекара договора, да чуе какви разисквания ще станатъ тамъ, а следъ това тя да остане да избира, да одобри или да отхвърли предложената ѝ конвенция.

Нашитѣ министри ни уверяватъ, че нѣма да се случи нѣщо лошо съ тази спогодба, че тя ще бѣде ратифицирана, защото била сключена съ съдействието на съвета на Обществото на народитѣ, съ намѣсата на Женева и, следователно, нито една държава, която влиза като членъ въ това общество, не ще има куража и правото да откаже одобрението ѝ. Този аргументъ на ориента не е много силенъ. Поскоро смѣтката би била решаваща. Защото, ако той бѣ силенъ, и въ 1924 г. щѣше да бѣде подписанъ протоколътъ, а нѣмаше да го приеме само българската Камара и съ това да се свърши цѣлитъ въпросъ. Може би смѣтката, че държавата има интересъ отъ продължаване срока на плащането отъ 12 на 30 години, отъ облекченията, които се правятъ чрезъ измѣнение съществуващия досега планъ, ще е решаваща за нея да приеме предлаганата конвенция, обаче азъ бихъ желалъ да се чуеше въ Женева натякване, прѣкъ или косвено, не само що се касае до нератифицирането на конвенцията, която е единъ международенъ актъ, но и затова, дето договоритѣ и конвенциитѣ за доброволното настаняване на бѣжанцитѣ и за зачитане правата на малцинствата, не се тачатъ у известни държави. Ако България има вина въ това, че не зачита правата на малцинствата, нека ѝ се направятъ основателното натякване, но ако и други съседни намъ държави иматъ вина въ това, че не зачитатъ тия права, то тия натяквания, тия упрѣци трѣбва да бѣдатъ направени и на тѣхъ. И ако това не е направено, азъ мисля, че бѣше длъжностъ на делегатитѣ на България, както го правятъ и други делегати, да отстояватъ, да защитаватъ и да напоминаятъ за своята кауза. Нито е прѣстъпление, нито е унижение, нито се увреждатъ интереситѣ на държавата, ако нейнитѣ делегати повдигнатъ въпросъ за неспирното положение, съществуващо между дветѣ страни.

Съ други думи, колкото е задача на българскитѣ делегати въ Женева да уредятъ финансовата страна на въпроса, съ зачитане въ най-голяма степенъ интереситѣ на прокуденитѣ бѣжанци, толкова е отъ друга страна тѣхна задача, задача великодушна, да защитятъ предвиденитѣ, осветенитѣ отъ мирния договоръ права за защита на малцинствата и да посочатъ по кои причини работата отъ 1919 г. до 1927 г. съ тѣзи бѣжанци е бѣзла единъ печаленъ край, какъвто днесъ ние виждаме да взема. Защото, ако този гласъ не се чува въ Женева, ако този гласъ не се издига отъ българското правителство, отъ българския Парламентъ, ако той не стане публично достояние, то и общественото сѣтовно мнение е заблудено и вис даватъ възможностъ на тия, които решаватъ сѣдобинитѣ сѣтовни въ Женева, да се отклонятъ отъ онѣзи въпроси, тежки за насъ, главоболни и за тѣхъ. Но, разбира се, щомъ ние не претендираме, щомъ ние не алармираме свѣта, тѣ нѣматъ интересъ, отъ гледище на своитѣ интереси, да се бъркатъ въ нашитѣ баджански работи. Манталитетътъ на европейския държавникъ е, и той е и правъ, да защитава интереситѣ на собствената си

страна и въ Женева да не игнорира никога тази линия на поведение при уреждането на международнитѣ въпроси. И тази страна, която не вдига гласъ, която остава на четирѣ очи всѣка година да се обяснява съ надежда гдущата година да бѣде поставенъ въпросътъ на зелената маса, тази страна рискува да бѣде вѣчно онеправдана и угнетена, както въ Женева, тъй въобще и въ широкия смисълъ на думата.

Ето защо, ако е вѣрно, че българската политика не е властна да измѣни хода на сѣтовнитѣ събития, не е могла да се намости на вниманието на съвета на Обществото на народитѣ, не е въ положение да диктува на никого, не по-малко вѣрно е, че, въпрѣки всичкитѣ тѣзи неблагоприятни условия, все пакъ една малка надежда съществува, когато страната знае да повдига въпроситѣ, знае да настоява и днесъ и утре за тѣхното разрешение. Все пакъ тази политика е по-результатна, по-оправдателна, по-симпатична, отколкото политиката на мълчание или на шушукане и обясняване между четирѣ очи.

Азъ мисля, че и опитътъ на нашитѣ министри, които отиватъ въ Женева, ги е убедилъ, че поради голѣмата трѣбlichkeit на въпроситѣ, които ни интересуватъ, поради ангажмента на голѣмитѣ политици къмъ други проблеми, които въ тѣхнитѣ очи са много по-важни и много по-сѣдобносни за съществуването на държавитѣ имъ и за мира въ Европа, нашитъ проблемъ може да се провере само чрезъ една по-голяма настойчивостъ, която дори нѣкога може да стигне до границитѣ на нахалностъ, на навирание. Съвсемъ да се изостави той, както действително изглежда да е положението, мисля, че ние ще поженваме само поражения и неуспѣхи.

Азъ мисля, че за всѣкого отъ васъ е ясно, че и другата страна трѣбва да се отзове, и че когато тя се отзове, най-лесно могатъ да бѣдатъ разрешени въпроситѣ. А когато има трети, които, било по икономични, било по морални съображения, далечни или близки, да посрѣдничатъ, работата ще върви въ единъ много по-добъръ пътъ. За съжаление, ние оставаме въ голѣма степенъ изолирани отъ външния свѣтъ и отъ международната политика по тѣзи въпроси, които тукъ се повдигатъ и които утре пъкъ по другъ случай ще бѣдатъ повдигнати отъ ораторитѣ.

Ето защо, азъ смѣтнахъ за моя длъжностъ да повдигна малко пердето, за да не се ликвидира въпросътъ само отъ финансово гледище и да не се изчерпва съ обезщадането, доколко отъ финансово гледище сѣдката е сполучлива или не, както за българската държава, която е страна, тъй също и за бѣжанцитѣ, които иматъ интересъ, като са пропждени, да бѣдатъ обезщетени по единъ справедливъ начинъ, и обезщетени не чрезъ издаване на книги, немаша никаква стойностъ, но чрезъ получаване на една реална стойностъ, тѣй като тѣ въ голѣмото си болшинство са хора сиромаси и, лишени отъ своитѣ имоти, отъ своята покщница, иматъ нужда за обезвеждането си отъ сѣдствата, които ще имъ се паднатъ въ видъ на обезщетение. Но не само на финансовата страна на работата трѣбва да се погледне, а трѣбва да се обсъди и нейната политическа страна, за да се види, че тая финансова сѣдлка е резултатъ на едно положение, създадено въ полза на малцинствата въ договоритѣ за миръ, но окарикатурено, изнаснено безконтролно отъ властици, безъ нѣкоя досега да е повдигналъ за това въпросъ или да е прибѣгналъ до санкция за приложението както на договора за миръ, тъй и на конвенцията, сключена между Гърция и България. (Ръкоплѣскания отъ социалдемократитѣ и македонцитѣ)

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представител г. Георги Кулишевъ.

Г. Кулишевъ (мак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Спогодбата, която ни е представена за одобрение, е сключена, както е известно, между дветѣ правителства, българското и грѣцкото. Тя, обаче, е изработена съ съдействието и участието на Смѣсената грѣцко-българска комисия по изселването. Подписътъ на председатели на тази комисия стои също подъ текста на спогодбата наредъ съ подписитѣ на двамата респективни финансови министри. На трето мѣсто, тази спогодба е приета съ участието и на Обществото на народитѣ. Тя е била одобрена отъ съвета на Обществото на народитѣ съ резолюция отъ 12 декемврий 1927 г. — 3 дни следъ подписването ѝ — тъй като, както се казва въ мотивитѣ къмъ решението за одобрението на спогодбата, нѣкон отъ клаузитѣ на тази спогодба засѣгатъ Обществото на народитѣ.

Но има и един факт въ повече. Въ последната, мартенска сесия на съвета на Обществото на народите членове на съвета дадох да се разбере важността, която те отдават на спогодбата, и изразиха недвусмислено своето съжаление, защото се е забавила досега ратификацията на спогодбата от страна на двата парламента. По ред докладчикът на съвета, председателът на финансовия комитет, председателът на Смислената гръцко-българска комисия и най-накрая лично г. Чембърлейн изразиха съжаления, смислени с нескривани упреци, защото се е забавило това ратифициране. Мнозина, които знаят близката история на проблемите, свързани с акциите на Обществото на народите по балканските въпроси, ще се запитат може би, на какво се дължи този жив и настойчив интерес, проявен от съвета на Обществото на народите, относително ратифицирането на спогодбата от 9 декември, 1927 г., когато, зная се, при случаи от несравнено по-голяма важност съветът не показва тази настойчивост, а, напротив, побърза да освободи едната от подписващите се страни, респ. Гърция, от нейните задължения, които тържествено пред съвета на Обществото на народите.

Като оставям да се спра на този въпрос по-нататък, аз искам само да отбележа, че за всички нас тук са ясни мотивите, които ръководят правителството, за да настоява, може би с двойно повече енергия, Народното събрание да одобри подписаната спогодба.

Но пакът дълг е да подхвърлям на една грижлива преценка спогодбата, за да видим доколко тя благодетелствува интересите или урежда интересите била на българската държава, на българския народ, било на българските бългани, които тя засяга въ граматна част непосредствено.

Спогодбата от 9 декември 1927 г. не е един изолуиран акт и не урежда една нова, незасегната досега материя; напротив, тя се явява само като един нов епизод въ една отдавнашна и твърде печална действителност, като едно допълнение към една процедура, която не засяга само материални интереси, а и наранява дълбоко най-скъпи морални ценности. Немислимо е да се даде една точна характеристика на тази спогодба, да се определят правилно нейните цели и последствия, ако не се хвърли поглед назад към ония актове, от които тя произтича и към начина на тяхното приложени.

Г. г. народни представители! Въ мотивите към решението за одобрение на спогодбата е обяснено, че тя има за цел да уреди задълженията, произхождащи от прилагането на конвенцията от 27 ноември 1919 г., „относително свободата на емиграцията на малцинствата“. Тази конвенция, както е известно, не бѣ сключена нито съ съгласието на македонското население, за чийто смѣтка главно тя се съставяше, нито дори съ съгласието на България, на която чисто и просто бѣ наложена, заплашвайки я, че без нейното подписване, невъзможно е да се свърши и съ договора за мира, който, какъвто и да бѣше, България трѣбваше да подпише.

Още по-малко нѣкой може сериозно да поддържа, че поменатата конвенция се отнася до свободата на емиграцията на малцинствата.

Конвенцията се състави и наложи по искането на гръцката делегация, която искаше да създаде съ нея един инструментъ за прогонването на българското население от мѣстата, западни от Гърция, един инструментъ за обезбългаряването на Бѣломорското крайбрежие. Конвенцията целѣше да поирѣчи на граматните маси, прокудени от Южна Македония, да се върнат въ родните си огнища, искаше тяхното временно изгнание да го обрне въ вѣчно. Конвенцията искаше да изхвърли и други десетки хиляди българи от Южна Македония извън тяхните огнища. Подъ сулото на една привидна хуманност и свобода тази жестока конвенция скрива начала, които са били на почетъ само въ тъмните епохи на дрявността и сѣднославновѣковието. Тя се стреми да скѣе всичките връзки на народа съ страната, съ които той е срастналъ духовно и материално от вѣкове. Тя иска насилва да откъсне това население завинаги от земята, която го е отхранявала от незапомнени времена и дето лежатъ най-скъпите светини за това население. И ето защо македонските и тракийските българи, безмилостно и дълбоко засегнати отъ тая конвенция, не са престанали никога да протестирайтъ най-енергично срещу нея, обявявайки я съ пълно право като едно дѣло на единъ неокачествимъ международенъ произволъ, като едно дѣло на насилне.

Въ редица решения на събрания, митинги, конгреси, въ заявления до Обществото на народите и т. н. неизменно е било изнасяно това оплакване на македонските и тракий-

ските българи, което изразява дълбокото и единодушно негодувание на цѣль единъ народъ срещу една жестока неправда.

Но, г. г. народни представители, прилагането на конвенцията отъ 27 ноември — това се извърши вече близо 7 години — дойде да потвърди още повече насилнически духъ на тази конвенция. Макаръ и поставено подъ контролата на една висока международна институция — Обществото на народите — макаръ и ръководено отъ представители на това общество, взети изъ неутрални сѣбди, прилагането на конвенцията, за жалостъ, не можа да измѣни и отклони преследваната отъ гръцка страна съкровена целъ на тая конвенция. Действията на гръцкото правителство при това все повече и повече разкриваха истинските намерения на ония, които внушиха, съставиха и наложиха конвенцията. Гръцкото правителство винаги е очаквало отъ тая конвенция да му донесе прогонването на българското население и като прѣкъ послѣствие и прѣвъ резултатъ отъ това — обезбългаряването на южната частъ на Македония, да може да осуети и прилагането на клаузата за малцинствата, да може да му донесе и разрешението на македонския въпросъ, що се отнася до южната половина на Македония. Това гърците никога не са го скривали и винаги са го заявявали, често пакти не безъ цинизмъ. Откакъ е западна Македония, Гърция не е нито помысливала да позволи на българското население да се ползува съ национални и други права, нито е помысливала да позволи на бѣжанците да се върнатъ въ своята страна. Постановленията за закрила на малцинствата оставатъ мъртва буква по отношение на това население. Намекища, на 29 септември 1924 г. въ едно специално и тържествено заседание на съвета на Обществото на народите бѣ подписанъ единъ протоколъ, съ който Гърция се задължава да обезпечи по единъ реаленъ начинъ правата на българското население, съгласно статута за малцинствата. Г. г. Корфъ и Де Роверъ, двамата неутрални представители въ Смислената комисия, се определяха съ този протоколъ за специални представители на Обществото на народите, които да бѣятъ и да се грижатъ на самото мѣсто за прилагането на постановленията за малцинствата. Г. г. Корфъ и Де Роверъ — се казваше между другото въ протокола — ще установятъ чрезъ анкета, извършена на самите мѣста, нуждите на населението отъ малцинствата, главно въ областта на народното просвѣщение и въпроизводъ данията и ще представятъ колективно на казаното (сир. на гръцкото) правителство докладъ за мѣрките, които трѣбва да се взематъ и т. н.

Протоколътъ се сключаваше съобразно съ клаузите на договора, подписанъ въ Севъръ на 10 августъ 1920 г. между Гърция и главните съюзни сили, и нѣкоше подписа, освенъ на г. Политисъ, представителя на Гърция, още и на главния секретаръ на Обществото на народите, Съръ Ерикъ Дърмондъ. Вънрѣшки всичко това и вънрѣшки факта, че г. Политисъ бѣ редовно и изрично упълномощенъ отъ своето правителство да подпише спогодбата, малко по-късно Гърция отхвърли тази спогодба подъ предлогъ, че тя накрѣвя нейния суверенитетъ. Това съображение за запазване на суверенитета, зная се, бѣше свършено несериозно, защото се касае до задължения, които са обявени за задължения отъ международенъ интересъ и които задължения никое правителство не може да отгѣнява чрезъ вътрешни законодателни актове. Следователно, Гърция въ случая не поемаше нови задължения, а поемаше само ангажмента да изпълни дадени вече задължения. Така щото, ако бихме приели, че е накрѣненъ суверенитетътъ на държавата, той е билъ накрѣненъ въ момента, когато Гърция, както и редъ други държави, се задължиха да приематъ договорътъ за покровителствуване на малцинствата и да ги поддържатъ. По този мотивъ, както знаете, бѣше изгнаниятъ и съ него именно Гърция се язи въ Женевъ да се освободи отъ своя подписъ. На 14 мартъ 1925 г. съветътъ на Обществото на народите трѣбваше да се занимае съ това отгѣтане на Гърция отъ нейния подписъ. Макаръ това отгѣтане на Гърция да бѣше единъ тежъкъ ударъ не толкова за България, която бѣше една отъ заинтересованите страни, но то бѣше по-скоро ударъ върху престижа на Обществото на народите, защото подъ негово покровителство се подписва протоколътъ, — съветътъ на Обществото на народите на народите намеря, че е неумѣстно и невъзможно да се наложи на Гърция протоколътъ. А азъ преди малко изтъкнахъ, че по единъ много по-маловаженъ въпросъ — всѣки ще се съгласи съ това — сега презъ м. мартъ, въ последната сесия на Обществото на народите, отъ страна на съвета се пречецоха предварително нотации на правителствата да не

би тѣ да оставятъ една спогодба, подписана подъ неговото морално покровителство, безъ последица и безъ потвърждение.

За да може поне да смекчи ефекта отъ едно подобно решение, съветътъ се спрѣ да разиска: какво да направи, за да накара Гърция, въпреки отхвърлянето на протокола, да изпълни своитѣ задължения отъкъто клаузитѣ за малцинствата. И какво стана? Докладчикътъ — може би по една случайност — бѣше г. Чембърлейнътъ. Въ протокола отъ 14 мартъ, 1925 г. се казва: „Докладчикътъ изтъкна, че макаръ и протоколътъ да е договоръ съ Обществото на народитѣ, не може да не се признае, че неговото приложение представлява интересъ и за България. Затова, ако съветътъ е наклоненъ да смѣта протоколътъ като незадължителенъ за Гърция, неговъ мораленъ дългъ е да бди да не бъдатъ пожертвувани коевнитѣ интереси на българското правителство, както и прѣки интереси на славянското малцинство въ Гърция. А въ протокола, не другаде, се говори за българско малцинство! Но да не се спирамъ на това. Въ всѣки случай, докладчикътъ самъ изтъкна, че съ отхвърлянето на протокола не се премахватъ задълженията на грѣцкото правителство, че задълженията по договоритѣ си оставатъ въ сила и трѣбва Обществото на народитѣ, неговъ мораленъ дългъ е — защото има коевни интереси на България и прѣки интереси на населението — да опредѣли практически мѣрки, които ще обезпечатъ прилагането на тия задължения. Въ съгласие съ тази декларация и като последица отъ нея, г. Чембърлейнътъ представи на съвета подъ форма на единъ „въпросникъ“ редица обещания, които Гърция правѣше въ полза на българското население въ Гърция. Предвиждаха се въ този въпросникъ редъ конкретни мѣрки, които грѣцкото правителство се задължаваше да изпълни по свой починъ, подчинявайки се на постановленията на Северския договоръ, потвърдени и отъ новитѣ обещания, направени предъ съвета на Обществото на народитѣ.

Но отъ всички тия задължения, обещания, така тържествено дадени, така тържествено поети, какво излизѣ? Яви се фамозниятъ абecedаръ. Азъ не зная, обаче, дали може да се говори сериозно за абecedара, защото той възбужда само смѣхъ. Всички сериозни хора посрещнаха абecedара съ насмѣшка и за него днесъ не си споминатъ и самитѣ негови автори. Следователно, излишно е да се спираме повече на него. Гърция, обаче, нищо не направи, за да устои на своитѣ задължения; Обществото на народитѣ нищо не направи, за да изпълни своята мисия, за да тури въ действие своитѣ решения, ако не друго, и да наложи зачитане на задълженията, поети предъ него въ името на една висока идея за правда и миръ.

Опитътъ, който се направи, да се ликвидира съ българските църковни и училищни имоти въ Македония, църкви, манастири и пр., бѣше още едно указание за целта, които гонятъ гърцитѣ съ прилагането на конвенцията относно изселването. Има да се спирамъ тукъ на една може би лукава замисль, че така ще бѣде възможно да се товари България съ нови финансови тежести.

Друго указание намираме въ често повтарянитѣ грѣцки увѣрения, които сѣ, нека кажа, по-скоро едно самоутоешение, една самоизмама, че македонскиятъ въпросъ, що се отнася до Южна Македония, до тази частъ, която владѣе Гърция, билъ вече разрешенъ и не съществува въ, понеже българското население въ Южна Македония било вече изгонено и замѣстено съ голѣми маси грѣцки пришълци — твърдения, въ които има много наивностъ, но още повече цинизмъ. Защото не може да се разрешаватъ въпроси отъ рода на македонския съ едно насилие, съ едно престъпление.

Г. г. народни представители! Дали конвенцията отъ 27 ноември 1919 г. е една конвенция за свободно или доброволно изселване или е единъ инструментъ за насилствено изгонване на десетки и стотици хиляди българи отъ тѣхнитѣ въковыни огнища, това твърде добре може да се види още и отъ нейното прилагане и отъ последицитѣ, които доведе тая конвенция.

На 12 януарий 1925 г. тогавашното българско правителство бѣше официално замолило Смѣсената комисия да установи чрезъ една анкета действителното положение на респективнитѣ малцинства въ България и Гърция. Грѣцкото правителство се противопостави на това искане. Смѣсената комисия, обаче, памѣри, че отъ нейна компетентностъ е да направи подобна анкета, понеже преследванитѣ, на които биха могли да бъдатъ изложени респективнитѣ малцинства — казваше тя въ последствие въ своя докладъ — „застрашаватъ свободата, изисквана отъ Ньойската конвенция при

вземане на решение за доброволното изселване“. И много логично бѣше. И анкетата стана. Смѣсената комисия представи следъ това на съвета на Обществото на народитѣ на 2 мартъ 1925 г. единъ обстоенъ докладъ, който съдържа „констатации на членовѣ на Смѣсената комисия, назначени отъ съвета на Обществото на народитѣ, относително положението на емигрантитѣ въ Гърция и България“. Какво съдържа този докладъ? Той е обширенъ. Въ него комисията, като говори за настаняването на грѣцки бѣжанци въ български села и къщи въ Македония и Тракия, казва: (Чете) „Настаняването на бѣжанцитѣ бѣ навсѣкѣде източникъ на нещастия за мѣстното население. Навсѣкѣде се появиха сблъсквания на интереси, които бѣха изострени и отъ обстоятелството, че бѣжанецътъ, (сиречъ грѣкътъ), идѣше съ чувството, че той, като грѣкъ, се намира въ своята собствена страна, докато мѣстниятъ българинъ е нежеланъ чужденецъ. Настаняването на бѣжанцитѣ бѣ, следователно — казва го комисията, двамата неутрални членове го казватъ това — бѣ последвано всѣки пътъ, когато то се извършваше въ селища съ българско население, отъ необходимостта за последното да напусне своето огнище. Общо около 50 хиляди българи отъ Македония и Тракия решиха да се изселватъ“. Ето „доброволното“ изселване!

На друго мѣсто въ сѣщия докладъ, като се говори за клането въ Търлисъ, където, по заповѣдъ на единъ грѣцки поручикъ, Доксакисъ, бѣха избити на 27 юний 1924 г. 17 българи, казва се: (Чете) „Фактътъ, че тѣзи произшествия въ Търлисъ сѣ могли да станатъ и, главно, лекотата съ която обясненията на Доксакисъ сѣ били приети отъ другаритѣ и началницѣ му, разкриватъ едно състояние на духа у мѣстнитѣ власти, готови да повѣрватъ на всички обвинения противъ българина и да взематъ веднага строги мѣрки противъ него. Това състояние на духа и прибързанитѣ методи на полицията, отъ които напоследъкъ ние имаме примѣри, направиха много несигуренъ и мѣчителенъ живота на българското малцинство въ тия области и бѣха една отъ решавацитѣ причини за изселването му“. Ето друга констатация за „доброволния“ характеръ на изселването, направена отъ компетентни и несаинтересовани лица въ случая, двама чужденци, двама представители на Обществото на народитѣ!

Има ли нужда да се спомня за грѣцката провокация въ Леринъ съ бомбитѣ въ едно кафене, за процеса, който последва тая провокация, за обесенитѣ въ Кожани българи, за заточаването близо 2,000 български семейства отъ Тракия въ островитѣ презъ пролѣтъта на 1923 г. и т. н., за да се иллюстриратъ методитѣ, чрезъ които частъ отъ българското население бѣ заставено да се изселва отъ Гърция и за да се види мѣчителното и непоносимо бreme, което тежи надъ онова население, което остава въ своитѣ огнища, отъ всѣка гледна точка?

Но, г. г. народни представители, въпреки насилническия характеръ на конвенцията, въпреки противохуманнитѣ и противобългарскитѣ цели, които тя преследва, въпреки не по-малко осмидителния и печаленъ начинъ на нейното прилагане, въпреки всичко това, българскитѣ правителства, вмѣсто да диятъ срѣдства за денонсирането на тия конвенции, на пѣколко пѣти се съгласиха да се продължи нейното действие, като се продължатъ сроковетѣ за поддване на декларацията.

Претендира се, че конвенцията отъ 27 ноември 1919 г. ще има поне и единъ положителенъ резултатъ: ще послужи, ако не за друго, поне да се обезщятъ изселванитѣ и бѣжанцитѣ за имотитѣ, които тѣ оставятъ въ своята страна. Спогодбата, която ни се представя сега да одобримъ, е свързана тъкмо съ това обезщяване. Но каква е действителността и въ това отношение?

Предъ всичко трѣбва да се изтъкне, че докато изселванитѣ се отъ България гърци обикновено взематъ съ себе си покъщията, добитъка и пр. и не заминаватъ, докато не уредятъ всичкитѣ си работи, докато не установятъ своето право на собственостъ и т. н. — а пѣкои дори чакатъ оценката и прибиратъ паритѣ по тази оценка и следъ това отпътуватъ — какво става отъгдетъ? Българскитѣ бѣжанци сѣ напуснали своето огнище набързо, отнасяйки само най-ценното отъ своята покъщията, а по пѣкой пътъ и това не сѣ могли да сторятъ. Други, знаете, сѣ изгонени презъ самата война, въ вихъра на сраженията, не като една военна необходимостъ, но като резултатъ на единъ предиазбренъ планъ да се обезбългарятъ тѣзи области. Естествено, тѣ никога не можаха да видятъ своитѣ мѣста и да прибератъ това, което сѣ оставили тамъ. Ето една разлика, която сама за себе си подсказва много, защото, докато изселването на грѣцкитѣ бѣжанци отъ България е било единъ доброволенъ актъ, българитѣ сѣ бѣгали подъ гнета на заплашвания, на арести, на побои, убийства и кланета.

Има и друга една не по-малко отличителна разлика, която оставямъ вне сами да прецените. Подкомисиитъ въ България привършиха въ едно кѣсо време безъ препятствия и безъ инциденти установяването на собствеността на желающитъ да се изселатъ. Въ Македония, напротивъ, той процесъ се извършва необикновено бавно и мъчно, при голѣми прѣчки, при множество инциденти и т. н.

Ето едно просто, красноречиво съпоставяне на нѣколко цифри. Първата подкомисия въ България е установила презъ периода на 1924/1925 г. правото на собственост по 1908 дѣла, стотици отъ които дѣла отдавна сѫ привършени и собственицитъ сѫ си получили паритъ. А много по-късно, къмъ м. августъ 1927 г., първата подкомисия въ Солунъ бѣше разгледала всичко 62, и словомъ шестдесетъ и дес дѣла, отъ които само 21 дѣла бѣха окончателно привършени.

Г. Марковъ (з. в): А 104 милиона лева се изядоха.

Г. Кулишевъ (мак): За да се извърши оценката на полскитъ имоти и двори мѣста, смѣсената комисия прие презъ 1924 г. да се изработи единъ общъ баремъ цено-разписъ. Той бѣ приготвенъ отъ неутрални архитекти и по него трѣбваше да се извършватъ оценкитъ на всички покрити имоти и двори мѣста, подлежащи, разбира се, на ликвидация. Следъ известно време, обаче, по гръцко желание, комисията рѣшава, че този баремъ ще служи само за ръководство на архитектитъ при извършване на експертизата. Така остана да се прилага за всѣко мѣсто локаленъ баремъ, който ще си изработи по отдѣлно всѣки архитектъ. Това повлече голѣмо накрѣнение на интереситъ на българскитъ бѣжанци. Оплаквания има безброй. Но — което е за отбелязване — често пѣти, вмѣсто да бждатъ задоволени справедливитъ оплаквания на бѣжанцитъ срещу низкитъ оценки, дадени отъ експертитъ, подкомисиитъ налагатъ нови намалявания.

Г. Марковъ (з. в): Има ли оплаквания отъ гръцки бѣжанци въ България?

Г. Кулишевъ (мак): Има, обаче тѣхнитъ оплаквания сѫ отъ другъ характеръ. Азъ ще говоря по-после за това, какви сѫ оценкитъ въ България.

Единъ малък примѣръ. Четвъртата подкомисия въ Солунъ е намалила съ 25% дадената отъ архитекта цена за полскитъ имоти въ с. Куфалово, Солунско, макаръ тази цена е била далечъ по-долу отъ действителната стойностъ на имотитъ. Въ с. Бѣлотинци архитектътъ на подкомисиията оценява една воденица — съ зданията, съ камѣнитъ, съ водната сила и т. н. — за една смѣшна сума — 11.322 драхми — когато само рандеманътъ отъ уметъ отъ тая воденица възлиза на повече отъ тази сума. Но иска съпоставимъ тѣзи цени съ ценитъ, опредѣлени въ България — за косто патахте, г. Марковъ. Въ България, архитектъ Ставревъ е оценилъ воденицата на Влахо Дица въ Станимака за 937.000 л. Сжиятъ е опредѣлил на Никола х. Маноловъ, въ района на Ново село, за една воденица 125.000 л. Въ с. Козлуджа една воденица съ единъ камѣкъ, първобитна воденица, е оценена за 125.000 л. Въ Станимака, за водоползуването, канали и прочее на Василъ Аргиръ Ганюоглу, сжиятъ архитектъ Ставревъ е опредѣлилъ 350.000 л. и т. н.

Г. Марковъ (з. в): Кажете за случая въ Видинъ, изнесенъ въ в. „Миръ“.

Г. Кулишевъ (мак): Баремъ бѣ изработенъ и за полскитъ имоти и приетъ на 26 февруарий 1926 г. отъ комисията. Съ този баремъ чувствително се подценяваха полскитъ имоти на българскитъ бѣжанци отъ Македония и Тракия, но начинътъ на прилагането му донесе още по-голѣми изненади. Гръцкитъ изселници отъ България се фаворизираха при неговото прилагане, за тѣхнитъ полски имоти се даваха цени съ 50% по-голѣми отъ ценитъ, дадени за подобни имоти въ Македония, когато тъкмо обратното трѣбваше да бжде: полскитъ имоти въ Македония трѣбваше да получатъ съ 40—45% по-голѣма цена въ сравнение съ цената въ България, и то не по мнението на заинтересовани личности, не по наше мнение, а по мнението на самата комисия отъ експерти, която изработи барема. Обаче тъкмо обратното положение имаме сега.

Азъ съмъ донесълъ тука бележки за „купища случаи, но не мога да цитирамъ всичкитъ, а само за иллюстрация ще приведа нѣколко примѣри. Така, първокачествени ниви въ Станимашко сѫ оценени по 5.500—6.000 л. за де-

каръ, равняващи се на около 2.300—2.400 драхми. Споредъ признанията на експертитъ въ комисията, подобни зѣми въ Гуменджѣ би трѣбвало да бждатъ оценени съ 30% повече или около 3.400 драхми за декаръ. Какво става, обаче? Вмѣсто 3.400 драхми на декаръ, въ Гуменджѣ бѣ дадена цена по 1.200 драхми, която цена, увеличена максимално съ 30% заради културата на тютюна, би достигнала едвамъ до 1.650 драхми на декаръ. По този начинъ полскитъ имоти въ Гуменджѣ бѣха подценени съ около 50%.

Този начинъ на действие и безрезультатността на всички протести и оплаквания заставиха единъ отъ българскитъ инженери — агрономи — единствень за съжаление — да си подаде оставката въ знакъ на протестъ.

Другъ единъ малък примѣръ ще ви дамъ съ оценката на имотитъ въ Кукушъ. Това е цѣлъ единъ градъ. Тукъ има цѣла прѣписка, маса оплаквания, но азъ ще ви прочета само единъ малък пасажъ отъ една телеграма до Обществото на народитъ, подписана отъ професоръ Александъръ Станишевъ отъ името на 15.000 кукушани. Никой не може да се съмнява въ достоверността на фактитъ и справедливостта на оплакванията, които сѫ изнесени въ тая телеграма. Никой не може да помисли, че съставителитъ ѝ и оплаквачитъ ще се изложатъ по такъвъ начинъ предъ Обществото на народитъ, да представятъ искания неоснователни, защото най-лесно нѣщо е да се провърятъ тѣзи оплаквания. Въ телеграмата се казва: (Чете) „Смѣсената комисия въ София взе решение по ликвидарането на имотитъ ни, какъто никогажъ не можехме да допустнемъ. То е по-лошо и отъ най-лошитъ ни предположения. Най-първо, тя експроприира безвъзмездно 15% площъ отъ градскитъ имоти за улици на новитъ гръцки жители на Кукушъ, което е явно нарушение и на самата конвенция“. — Конвенцията не допуска това, но даже и конвенцията се нарушава, когато това е въ интереса на гръцкитъ бѣжанци или на гръцката държава. — „Ние очаквахме едно подобрене на неутралната експертиза на архитектъ Савоа, но Смѣсената комисия, не само че не даде никакво подобрене, не само че не се придържа къмъ неутралната експертиза, но тя я отбѣни като даде нискожи цени на обезцененитъ ни и безъ това до последна степенъ имоти, а въ най-печалния случай смѣтахме да останемъ въ сила тази неутрална експертиза. Тя смѣщо така отбѣни експертизата и на неутралния агрономъ и по такъвъ начинъ намали ценитъ и на нивата ни. Тя бламира и председателя на V подкомисия въ Солунъ, който съ решение отхвърли още на времето си предположението да се експроприира безвъзмездно мѣста за улици въ размѣръ 15% отъ площта на градски мѣста. И най-сетне Смѣсената комисия уби всѣкаква вѣра въ бѣжанскитъ маси и т. н.“ Излага се цѣлата история въ тая телеграма до Обществото на народитъ.

Позволете ми и другъ примѣръ, за да свърша съ тия случаи, защото тѣ сѫ купина, тѣ не могатъ да се изброятъ. Имотитъ на Ставре Георгиевъ, отъ Ново село, до вратитъ на Солунъ, на нѣколко километра отъ този градъ бѣха оценени по единъ неизмисленъ начинъ. Вие знаете, г-да, нѣма нужда да ви се описва каква е реколтата по тѣзи мѣста, реколтата какъто на други мѣста може би не се срѣща. Около имотитъ има вода въ изобилие, рѣката Галикъ е на по-малко отъ километръ, подпочвена вода има навсѣкѣ въ изобилие и т. н. Каква нужда има да се описва това? Отива комисията, по експертътъ, за когото ще ви кажа какви цени даде въ Станимака за имоти много по-доброкачествени, отказа да се произнесе на самото мѣсто при тая картина. Казалъ: „Г-да, сега видѣхме, ще видимъ после въ Солунъ, тамъ ще вземемъ своето решение“, макаръ че българскитъ представителъ е казалъ: „виждате тѣзи имоти естествено сѫ вънъ отъ барема, трѣбва да бждатъ надъ него“. Следъ това въ Солунъ се взема решение, че имотитъ на Ставри Георгиевъ сѫ отъ категорията „добро село“, т. е. не сѫ вънъ отъ барема, а много по-долу, много по-ниско отъ ценитъ, които сѫ дадени напримѣръ за имотитъ въ с. Кукленъ, Станимашко. Но защо ставане това? За него има и други обяснения. Дѣло Ставри Георгиевъ — това знаятъ мнозина между българитъ — бѣше прѣследванъ отъ гърцитъ още въ турско време. Къщата му бѣше нѣколко пѣти обсаждана отъ гръцки чети. Но той човѣкъ умръ съ огорчение и съ проклятие на уста не за друго, а за действията на нѣкои български делегати въ комисията, които не защитиха достойно не само неговитъ интереси, но и интереситъ на мнозина като него.

Г. Марковъ (з. в): Защо се прави това? Не могатъ ли да се махнатъ такива делегати?

Г. Кулишев (мак): Казахъ ви, че въ България има много гръцки имоти, оценени надъ барема, а въ Македония, където неутралитът експерти установиха, че обикновено, на много мѣста имотитѣ сѣ по-добри отъ имотитѣ на гръцкитѣ бѣжанци въ България и ценитѣ имъ сѣ съ 40—45% по-високи, нѣма нито единъ случай на оценка надъ барема. Собствено, ако се не лъжа, има единъ единственъ такъвъ случай, нѣ той се отнася до имотитѣ на единъ българинъ, бившъ членъ въ комиситѣ. Успѣлъ да уреди своя собственъ въпросъ! Това е единствениятъ случай. Другъ случай на оценка вѣкъ отъ барема азъ не зная.

Н. Мушановъ (д): Защо не кажете имена?

Г. Кулишевъ (мак): Бившъ делегатъ въ комисията.

Н. Мушановъ (д): Кажете имена, за да ги знае Народното събрание

Председателствуващъ А. Христовъ: Съобщавамъ ви, г. г. народни представители, че е постъпилъ законопроектъ, внесенъ отъ г. Ради Василевъ и подписанъ отъ нужното число представители, за измѣнение закона за данѣкъ и такса на хазартитѣ и за развлѣчение игри. (Вж. прил. Т. I, № 85)

Този законопроектъ ще бѣде разладенъ и поставенъ на дневенъ редъ.

Продължавайте, г. Кулишевъ.

Г. Кулишевъ (мак): Но въпросътъ не се свършва съ това. За да се дойде до подценяването на имотитѣ туря се въ ходъ една система, която мѣчно е да се опише тукъ въ нейната пълнота — заплашвания, побой и т. н. Само за илюстрация ще ви припомня нѣколко случая. На 3 августъ 1926 г. отива подкомисията въ с. Крушево. Демир-хисарско, за да разгледа дѣлото на Георги Тошевъ. Трима отъ посоченитѣ свидетели не се явяватъ поради заплашване отъ мѣстната гръцка власт. Решава се единъ отъ делегатитѣ, именно Илия Пишевъ, да се яви и да свидетелствува, така, както е и както знае работата. И какво става? Въпреки това, комисията не разрешава въпроса справедливо. Викани сѣ били отъ пограничнитѣ мѣста за свидетели гръцки войници и подофицери, настоява се предъ тѣхъ да дадатъ сведения противни на тѣзи, които е далъ Илия Пишевъ, а самиятъ Пишевъ вечерта е билъ премазанъ отъ бой въ полицейския участѣкъ. Кой ще отиде следъ това да свидетелствува въ полза на българскитѣ бѣжанци?

Ц. Стоянчевъ (з. в): Г. Кулишевъ! Интересно е да кажете какъ е реагирало българското правителство на това.

Г. Кулишевъ (мак): Азъ ще говоря за всичкитѣ тия произволи.

Д. Грънчааровъ (з. в): Правителството спокойно е наблюдавало тия произволи.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Българскитѣ представители въ подкомиситѣ не сѣ назначени отъ диспашното правителство. Тия, за които говорите, сѣ назначени много по-рано.

Г. Марковъ (з. в): Но останаха и въ ваше време.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Нѣкои отъ тия, за които се прави намекъ, сѣ назначени много по-рано.

Г. Кулишевъ (мак): Г. г. народни представители! Азъ ще дойда и до тая въпросъ, ще говоря и за поведението на българското правителство.

А. Радоловъ (з. в): (къмъ министъръ-председателя). Шомъ нѣкои отъ българскитѣ делегати въ подкомисията сѣ провинили, защо не сѣ били махнати?

Ц. Стоянчевъ (з. в): Въ всѣки случай, тайната телеграма, че дружбаши не могатъ да бѣдатъ назначавани за чиновници въ България, още не е отмишена.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Недейте бърза да вземате такива решения.

Г. Кулишевъ (мак): Г. г. народни представители! Има още много други такива случаи, когато сѣ били подценявани имотитѣ на българскитѣ бѣжанци. Азъ ще ви кажа

единъ случай, който въ голѣма степенъ е курioзенъ. Вие знаете, че въ България, въ Бургаския окръгъ, сѣществувала малария. Има и специаленъ законъ за борба съ малариата. Но въ България комиситѣ никакъ не сѣ подценявали имотитѣ на нѣселитѣ въ Гърция по причина на това, че имотитѣ имъ се намиратъ въ малариченъ край, докато въ Македония се подценяватъ съ 10% имотитѣ на българитѣ бѣжанци, като се присма, че имотитѣ имъ се намиратъ въ малариченъ край. И знаете ли какъ опредѣлятъ кои мѣста сѣ маларични? По книгата на единъ грѣкъ, д-ръ Кардаматъ, която нѣма никаква научна стойностъ, отъ която ще ви съобща единъ курioзенъ случай. Въ това съчинение е отбелязано като маларично селото Долни-Тодорахъ, Кукушко, намираще се въ политѣ на Круша планина, което въ турско време служило за курортъ. Жители отъ Кукушко и отъ Солунъ дори отиваха на курортъ лѣтно време въ това село. А въ тая книга това село е обявено за маларично! И знаете ли защо е обявено за маларично? Защото въ време на войната въ това село е имало противо-маларична станция! (Смѣхъ) И понеже г. Кардаматъ обявява въ своето съчинение това село за маларично, имотитѣ на бѣжанцитѣ отъ това село се подценяватъ съ 10%.

Всичкитѣ тия произволи сѣ повдигнали протести и негодувания даже въ нѣкои отъ представителитѣ на неутрални държави. Разбира се, това за голѣма жалостъ, не можемъ да го кажемъ за всичкитѣ представители. Не можемъ да кажемъ, че всички измежду представителитѣ въ тия комисии сѣ се стремили да защищаватъ правото и интереситѣ на бѣжанцитѣ — което е тѣхенъ дългъ. Напротивъ има дори случаи, когато нѣкои отъ добросъвестнитѣ и справедливитѣ представители сѣ били оскорбявани само затуй, защото сѣ имали едно достойно поведение.

Що се отнася до българскитѣ делегати въ разнитѣ подкомисии, измежду тѣхъ има такива, които заслужаватъ общата похвала и признателността на бѣжанцитѣ. Но, за жалостъ, броятъ на тия делегати е ограниченъ. Повече сѣ оия, които не се оказаха на висотата на своето положение. Измежду тѣхъ има дори и такива, които сѣкашъ за своя най-голѣма грижа считаха какъ да натрупатъ повече спсавания, какъ по-дълго време да останатъ на служба, какъ да уредятъ нѣкои свои лични интереси. Това е много болно, но то трѣбва да се каже отъ това мѣсто.

Дължностъ е на българското правителство да направи единъ прегледъ на персонала въ подкомиситѣ, на неговитѣ действия и поне въ онѣ случаи, където тия действия сѣ явно нетърпими, да бѣдатъ тѣ измѣсени. Азъ не искамъ тукъ да цитирамъ имена, обаче съмъ готовъ винаги, когато респективнитѣ министри пожелаатъ, да имъ ги съобща, за да взематъ своитѣ мѣрки.

Г. г. народни представители! Така — излишно е да се простирамъ повече — чрезъ една система, изтъкана отъ лъботажъ, отъ шикани, недобросъвестностъ, лъжи и насилие, се е подценявала стойността на бѣжанскитѣ имоти въ тѣрзе голѣма степенъ, по-малко и много често дотолкова, щото заинтересованитѣ български бѣжанци говорятъ съ дълбоко огорчение и съ пълно основание, че тѣ сѣ чисто и просто ограбени. Всичко това е много скръбно. Но зато не свършиа и съ това. Съгласно плана отъ 8 декемврий 1922 г. бѣжанцитѣ получаватъ отъ плащанията само 10% въ брой, а останалитѣ 90% въ облигации, които тѣ сѣ принудени да продаватъ на цѣна далечъ по-низка отъ номиналната имъ стойностъ и отъ тукъ произлиза още едно ново и чувствително ощетяване на тѣхнитѣ интереси.

На пазара тия облигации иматъ една цѣна, както казахъ, много по-низка отъ номиналната. Телкова е по-популярно това, като се има предъ видъ, че самата България народна банка ги счита за такива, изплащането на които не е гарантирано. Дароха се заеми срещу тѣхъ, но не се приемаха, както предлагаше временниятъ планъ, по тѣхната номинална цѣна. А бѣжанцитѣ, знаете не могатъ да чакатъ. Много често сѣ случитѣ, при които тѣ сѣ ги предавали на безценица, за да си купятъ хлѣбъ, за да се спасятъ отъ гладъ; не да правятъ състояние отъ тѣхъ, но просто да се спасятъ отъ гладъ. Казва имъ се по-малко: чакайте по-добъръ курсъ, а тѣ не могатъ да чакатъ, и затуй въ рѣцетъ на спекулантитѣ, въ частнитѣ банки има днесъ милиони отъ тѣзи облигации, купени на цѣни много по-низки отъ номиналната имъ стойностъ. А това е отъ голѣмо значение. Затова не бива да се казва, че тази конвенция дойде да обезщети тия нещастни хора, че извърши едно справедливо и хуманно дѣло, защото това прѣлича на една ирония, на една гавра. Не бива да се говори така.

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя В. Димчевъ)

Сногубата, която вие сега разглеждаме, има за предметъ тѣкмо смѣтитѣ плащания. Тя е предназначена да

„изясни и допълни плана“, за който споменах преди малко, именно плана от 1922 г., с който се уреждаха плащанията. Дали тази спогодба е изгодна за българската държава, от една страна, и за българските бължаници, от друга? Както се казва въ мотивите, спогодбата дава възможност на двете респективни държави, България и Гърция, да изплатят въ по-голям период задълженията, поети по силата на конвенцията за изселването. Този период от 12 години става сега на 30 години. Наистина, трябва да се признае, че това е едно улеснение за България и още по-голямо за Гърция — после ще кажа, защо е по-голямо за Гърция. За България има улеснение затова, защото тя ще изплати сумите, вместо въ единъ период от 12 години, въ 30 години.

А. Стояновъ (раб): Никакво облекчение няма.

Г. Кулишевъ (мак): Недейте настоява, г. Стояновъ, защото не е така. Ине не искаме да казваме на черното — бяло, а на бялото — черно. Ине констатираме работитъ, както си сѣ.

Този период от 12 години става 30 години. Българската държава има една изгода от това, няма съмнение, че ще изплати облигациите — защото чрез нея става изплащането — въ по-дълъг срокъ. Но не става ли това пакъ за сметка на бължаницитъ, за сметка на тѣхнитъ интереси и не помисли ли това една преда за тѣхъ? Този е въпросътъ, който трябва да си поставимъ. Може би ще се посочи като една изгода за българската държава и обстоятелството, че, споредъ новата спогодба, разликата въ задълженията на двете държави следъ равносметката се гарантира чрезъ Обществото на народитъ, което се задължава, съгласно чл. 5, да опредѣли една неутрална банка, въ която ще се депозиратъ боитевъ срещу плащането на тази разлика. А още отсега, отъ пресметанията, които сѣ направени, се знае, че тази разлика ще бъде въ полза на България, сѣ една сума кръгло отъ милиардъ и половина, а може би и 2 милиарда лева. Върѣки всички скандали оценки, които сѣ направени на българскитъ имоти въ Македония, Гърция ще дължи на България при окончателната ликвидация, една сума отъ 1 1/2—2 милиарда лева.

Безъ да се спирамъ на факта, че споредъ стария планъ пакъ съществуваше гаранция за изплащане на разликата, гаранция имоти, понеже самитъ имоти се включиха въ единъ гаранционенъ фондъ, чл. 19 отъ плана, трябва да изтъкнемъ обстоятелството, че сега тия пари отъ разликата, България ще ги получи вместо въ 6 години, както бѣше въ стария планъ, въ 30 години и вместо въ долари, ще ги получи въ левове. Ако тукъ има нѣкаква изгода, изгодата е безсъмнено за Гърция, но не и за България.

Друго едно задължение, отъ което се освобождава Гърция и респективно България губи едно преимущество, се състои въ това, че, ако ликвидацията се бѣше приключила досега, което не може да стане главно поради грѣшния съботажъ, Гърция, съгласно чл. 17 отъ стария планъ, трѣбваше да плати разликата още днесъ отъ външния заемъ, който сега сключва за консолидиране на летици си дългъ.

Г. Желѣзковъ (раб): Тамъ е въпросътъ.

Г. Кулишевъ (мак): Вместо това, обаче, Гърция ще изплати дълга си на части въ течение на единъ период отъ 30 години.

Що се отнася до облигациите на бължаницитъ, тѣ ще се изплатятъ вместо въ единъ срокъ отъ 12 години, въ 30 години. Има ли нужда да се обявява обширно какво губитъ бължаницитъ? Естествено е, че колкото е по-дълъгъ срока за погашение на една облигация, толкова реални върпонтъ курсъ става по-низъкъ. А да чакатъ дълго, азъ обяснихъ, че тѣ не могатъ.

Чл. 6 отъ спогодбата предвижда, че облигациите ще се присматъ отъ респективнитъ правителства за изплащане на нѣкои суми, дължими отъ бължаницитъ на учрежденията, патварени съ тѣхното настаняване. Но защо само на нѣкои, а не на всички задължения отъ този родъ? Обясни се, че нѣкои отъ тѣзи задължения сѣ такива, че отиватъ за сумитъ за заема и, следователно, българската държава, българското правителство не може въ това отношение да има тая свобода. Но би могло да се направятъ други облекчения.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не че българското правителство не има свобода, а бължаницитъ не могатъ да иматъ тая свобода да се изплатятъ.

Г. Кулишевъ (мак): И българската държава не може да създава постановления въ този смисълъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Не, тя има интересъ направо да прибере сумитъ отъ бължаницитъ, защото сѣ по-голямъ.

Г. Кулишевъ (мак): Облигациите даватъ 6% лихва, а бължаницитъ плащатъ на държавата 10—12% срещу кредити, които тя имъ е отпуснала, а градскитъ бължаници не могатъ и това да плащатъ, защото тѣ не получаватъ нищо отъ заема, нито земя отъ българската държава. Понеже тия постановления еднакво засѣгатъ и грѣшкитъ бължаници, наблюдаватъ се недоволство и протести също така и въ Гърция. Както съобщаватъ атинскитъ вестници, нѣкои депутати отъ бължаници сѣ съ явили при министра на финанситъ г. Кафандирисъ и сѣ настоявали за подобрене финансовитъ клаузи на подписаната на 9 декември 1927 г. спогодба. Г. Кафандирисъ, както разправи въ „Елефтеросъ вима“ отъ 1 т. м., обещава да удовлетвори бължаницитъ отъ гледище на вътрешното право чрезъ законопроекта, който ще внесе въ Камарата за одобряване на спогодбата. (Чете) „Както се учимъ“ — казва вестникътъ — „подобренито, което ще се внесе въ финансовитъ клаузи на спогодбата, се състои въ увеличаване лихвата на облигациите, както и въ начина на разпредѣлянето на тѣхното изплащане чрезъ изтегляне отъ обрѣщането, както нареждаше първоначалниятъ планъ за изплащане, а не чрезъ откупване, както се предлагаша чрезъ спогодбата отъ 1927 г. Въ всѣки случай срокътъ за амортизирането ще остане 30 години“.

Азъ не зная дали и доколко е въ намѣрение на българското правителство да направи нѣщо въ тази посока съ целъ да смекчи поне отчасти лошитъ последици, които биха могли да последватъ за бължаницитъ отъ новата спогодба, било като се увеличи лихвата, било като се нареди погашението поне на половината отъ облигациите да става чрезъ тиражъ, а на другата половина — чрезъ откупване, било пъкъ че нѣкои други облекчения се направятъ. Въ всѣки случай сега както е положението, ако наистина спогодбата, да приемемъ това, съдържа известни изгоди за българската държава, имаме основания да се боимъ, че тѣзи изгоди се осмисляватъ само за сметка на бължаницитъ. Достатъчно е да ви кажа само факта, че тия бължаници ще останатъ да чакатъ изплащането на своитъ имоти въ единъ срокъ отъ 30 години, въ който срокъ, ако биха владѣли своитъ имоти, само отъ насмитъ биха получили по-голяма сума, за да се разбере, че въ случая не се касае до обезщетение, но се касае до единъ — думата е може би грозна, но трѣбва да я кажемъ — до единъ грабежъ, до едно ограбване на тия нещастияци.

Г. г. народни представители! Картината, която очертаватъ изнесенитъ дотукъ факти, е много печална, но тя е само едно блѣдо отражение на една още по-нерадостна и по-грозна действителност. Предъ нашитъ очи се изправитъ страданията, мъченичеството на десетки, на стотици хиляди българи, единъ прегонен отъ роднитъ имъ огнища, обругавани и ограбени, а други обезправени, потискани и изтѣрвани. Надъ тази черна действителност, надъ тоя безкраенъ низъ отъ неправди и насилия, пожелаха да хвърлятъ едно було на привидна хуманностъ, едно лѣжливо покривало на свободенъ изборъ — това е така наречената конвенция за доброволното изселване. Кѣтъ нея и нейното прилагане се отнася и спогодбата, която сега ни е представена тукъ за одобрение и която, както изтъкнахъ, ние имаме много основания да се боимъ, че не ще донесе нищо утешително за българскитъ бължаници.

За зѣсь, проче, сѣ ясни, вървамъ, причинитъ, поради които ние, народнитъ представители отъ Македонската парламентарна група, нѣма да гласуваме за одобрението на тази спогодба. Ако трѣбва да изразимъ по този случай тукъ едно мнение или една преденка, нашата дума може да бъде само дума на дълбоко огорчение, на могъщъ протестъ противъ една безкрайна верига отъ неправди, жестокости и насилия. Ине бихме желали да видимъ българскитъ правителства — днешното или бъдещитъ — да ни представятъ не предложение и спогодби, които утѣжкватъ или разширяватъ страданията на гражданни части отъ българския народъ, а по-скоро постижения за едно по-човѣшко третиране на тия българи и за сдобиването имъ поне съ оня права и свободи, които тѣ сѣ имали даже въ тѣмнитъ епохи на султанското владичество и отъ които днесъ тѣ подъ християнска властъ и въ срата на 20 вѣкъ сѣ лишени. (Ражкопѣсвания отъ македонцитъ и отъ нѣкои сговористи)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ Димитъръ и. Николовъ

Д. п. Николов (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Не можем и не бива да не признаем и да не оценим усилията отъ страна на правителството, респективно на г. министра на финансите и на г. министра на външните работи, да защитятъ, при подписването на тая спогодба, колкото е възможно по-добре, материалните интереси на българската държава, а косвено съ това и интересите на изгонените отъ Гърция българи.

Но тая спогодба има и една национална, една политическа страна. Тя е допълнение на конвенцията за „доброволното“ изселване на етническите малцинства. И, като такава, тя не може да не се разглежда въ връзка съ тая конвенция.

Както е известно, България бѣ заставена да подпише тая конвенция за взаимното и „доброволно“ изселване на етническите малцинства същия денъ, когато ѝ се поднесе да подпише и Ньойския договоръ, безъ да има дори възможностъ да я проучи и да направи своите възражения.

Конвенцията за взаимното и „доброволно“ изселване на малцинствата между България и Гърция е изразъ на вѣковната политика на елинизма, да измѣни етническата физиономия на българските области на Балканския полуостровъ. Понеже вѣковните усилия на фенерската патриаршия да измѣни тая физиономия чрезъ елинизирание на българското население не сполучи, елинизмътъ, който въ лицето на Венизелосъ намѣри свой истински представителъ, прибѣгна до друго сръдство — да прогони изъ българските области, които останаха подъ гръцко владичество, цѣлото българско население и да даде на тия области гръцка народностна физиономия.

Усилията на гърците въ това отношение бѣха устремени, преди всичко, къмъ Тракия и Източна Македония, за да бѣде откритъ пътятъ имъ къмъ Цариградъ и да отдалечатъ българите, българското племе отъ Бѣломорския брѣгъ.

Гръцкиятъ дипломатъ Политисъ презъ м. августъ 1913 г. съветваше турския представителъ въ Бернъ, Мустафа Селимъ, да се използваватъ затрудненията на България, за да се изчисти реокупиранията отъ Енверъ пашовите войски Тракия отъ българския елементъ, та Турция да се избави отъ това опасно за спокойствието на империята население, което щѣло всѣкога да бѣде обектъ на българския империализъмъ и щѣло да застрашава сигурността на турската столица, като прибавяше, че подобна мѣрка ще улесни заселването на многобройните турски бѣжанци отъ Македония, натрупани въ и около Цариградъ. Тоя съветъ, съобщенъ съ шифрована телеграма отъ турския представителъ въ Бернъ отъ 21 августъ 1913 г. до великия везиръ и министъръ на външните работи, принцъ Саидъ Халимъ, даде своя резултатъ. Младотурците лесно се заразиха отъ примѣра на гърците и отъ съветите на Политисъ, и нѣкъде за 24 часа, нѣкъде само за 2 часа изгониха всичките българи отъ Източна Тракия. Тая политика за изгонване на българите се дирижираше отъ Венизелосъ, който въ същото време преследваше целта да засели гърци на мѣстото на българите и чрезъ това да измѣни етническата физиономия на Тракия.

„Затетите отъ гръцките войски земи трѣбва да се заселятъ съ гърци, които живѣятъ далечъ отъ Гърция, въ земи, които никога не ще могатъ да влѣзатъ въ територията на гръцкото кралство“, заяви Венизелосъ въ заседанието на гръцката камара на 14 февруарий 1913 г. Въ тия зловещи думи се крие тайната на гонението, изтрѣблението, изселването на мѣстното българско население.

Тая противобългарска политика се засили особено много следъ 1915 г. И първите наставления на Венизелосъ следъ навлизането на гръцките окупационни войски въ западна Тракия, макаръ и въ присѣтствието на междусъюзнишките власти, бѣха за преследване на българското население. „Действувайте смѣло и бързо, за да се заличи всѣкакъвъ споменъ, че тази областъ е била българска“, телеграфира той на генералъ Мазаракисъ, началникъ на гръцките окупационни войски. И тая заповѣдъ бѣ послушана и изпълнена.

Но гърците гонѣха българите не само съ огънь и мечъ. Тѣ осветиха това гонене и чрезъ единъ международенъ актъ, подписанъ отъ България въ Ньойи подъ натиска на великите съглашенски сили. Този насилнически и немораленъ актъ, нареченъ „конвенция за „доброволно“ изселване“, съставлява една отъ най-позорните и най-тъмните точки въ актовете, наложени на победените народи.

Тая конвенция засѣгае въ началото само българите отъ Македония, която оставаше подъ гръцка властъ. Но Венизелосъ не забравихе Тракия. И въ Севъръ той издействува да се разшири действието на тая конвенция и върху тая българска областъ. Въ чл. 1 отъ договора, подписанъ

на 10 августъ 1920 г. въ Севъръ между съюзнишките сили и Гърция относително Тракия, се казва: (Чете) „Главните съюзени и сдружени сили обявяватъ, че прехвърлятъ върху Гърция, която приема, всички права и тѣгри, които имъ дава чл. 48 отъ договора за миръ съ България, подписанъ въ Ньойи на Сена отъ 27 ноемврий 1919 г. върху териториите на Тракия, които принадлежаха на българската монархия и които сѣ означени въ казания членъ“. А въ последната алинея на чл. 3 отъ същия договоръ е казано: (Чете) „Постановленията на конвенцията отъ 27 ноемврий 1919 г. между Гърция и България относително взаимната емиграция ще се прилагатъ съ пълно право върху териториите, посочени въ чл. 1 отъ настоящия договоръ“, т. е. и върху Тракия.

Голѣми усилия прави Гърция следъ 1920 г. да разшири по-скоро действието на тая конвенция и върху Западна Тракия. Най-после тя сполучи да постигне това. Българското правителство, вмѣсто да противодействува и да отлага, даде съгласието си да се разшири действието на тая конвенция и въ Тракия още презъ есента на 1923 г., преди тая областъ да бѣше станала договорно гръцка областъ, защото Лозанскиятъ договоръ влѣзе въ сила чакъ на 6 августъ 1924 г.

Съ разширение действието на конвенцията и въ Западна Тракия започна едно систематично насилствено гонене на българите отъ тая областъ и нейното обезбългаряване.

Въ чл. 1 на конвенцията е казано: (Чете) „Високите договорящи страни признаватъ на своите подданици отъ етническите малцинства по вѣра или езикъ правото да се изселватъ свободно въ тѣхните съответни територии“. Конвенцията признава, прочее, на българите правото да се изселватъ въ България, ако желаятъ, доброволно, непринудено, по своя воля. Но дали тѣ сѣ имали тая свобода да изразятъ непринудено своята воля? Отговорътъ е отрицателенъ. И, за да поясня тая мисълъ, ще ви приведа и азъ нѣколко цитати отъ официалния докладъ на делегатите на Обществото на народите, г. г. Корфъ и Де Рувелъ, изработенъ въ Атина на 2 мартъ 1925 г., следъ подробна анкета върху положението на малцинствата въ Гърция и България. Въ този докладъ се казва: (Чете) „Презъ годините 1921 и 1922, преди приемането на редовни декларации, тенденцията за изселване се проявяваше предъ насъ чрезъ писмени или устни молби. Прочее, отъ българите въ Гърция не бѣ проявено желание за изселване, освенъ въ спорадически случаи, въ които изобщо се касаеше за жени, деца или родители, които искаха да отидатъ при главата на семейството отвъдъ границата“. Тогава именно се замислятъ отъ гръцките власти по-радикални и масови мѣрки срещу българското население въ Тракия за неговото изгонване. Най-жестоката и най-безчовѣчна отъ тѣзи мѣрки бѣ изпращането на заточение на хиляди българи мъже, жени, деца и старци.

„Заточаванията, казва се въ доклада на делегатите на Обществото на народите, продължиха нѣколко седмици презъ м. м. февруарий и мартъ 1923 г.; но въ всѣко село заточаванията се извършваха внезапно. Непредупредените селяни биваха принудени да тръгнатъ безъ багажи, изоставяйки вещи и посѣви. Отъ 1.500 до 2.000 семейства бѣха по тоя начинъ заточени въ островите и Тесалия. Изпратените въ последната областъ особено пострадаха отъ мизерия и малария.

За да избѣгнатъ заточаването, много хиляди тракийци отъ заточените села или отъ съседните тѣмъ селища избѣгаха въ България: едни съ разрешение на гръцките власти, други, спасявайки се презъ планините“.

А презъ това време голѣма частъ отъ заточените оставиха своите кости въ маларичните и нездравословни мѣста, дето бѣха заточени.

Презъ есента 1923 г., казва се по-нататѣкъ въ доклада, заточените въ Тесалия или островите българи бѣха върнати въ Тракия. Тѣ се намираха въ едно положение на истинска мизерия и изтощение. Тѣ молѣха България да имъ отвори своята граница и да имъ позволи да намѣрятъ прибижище въ нейна територия, защото при завръщането си не намѣриха друго, освенъ празните си къщи и се бояха отъ гладъ и студъ“.

Това масово заточаване на българите по островите създало, споредъ същия докладъ, едно настроение у българите отъ Тракия да се изселватъ. Но, за да ускорятъ тоя процесъ, гърците прибѣгнаха и до другите сръдства, за да ги принудятъ да сторятъ това по-скоро. Имотите, покъщнината и земледѣлческия имъ инвентаръ бѣха обсебени отъ гърците. Гръцки военни команди — дивриети — обикаляха българските села, арестуваха жителите имъ, нанасяха имъ побои заплашваха, убиваха, всѣ-

вахан терорът и питаха: „Още ли ще стоите тук?“ Гръцки българи нападаха българските селища, настаняваха се да живеят в българските къщи и тормозеха жителите, разпределяха си инвентара, забравяха храните, покъщнината и ги караха да обработват нивите си за тях. Гръцките власти правеха всевъзможни пръчки за спокойното живяне на българите, като искаха поименни списъци и портрети за всички ония, които те считаха за подозрителни и опасни. А десет дни преди изтичане срока на конвенцията, команди са обходили българските села и поканили българите незабавно да подадат декларация за изселване, като ги заплашвали, че инак ще ги постигне голяма беда. И, за да бъде заплашването по-резултатно, гръцките власти интернираха в остров Самотраки и хвърлиха в затворите много българи от Ени-кьой, Бадома и Дервент, Дедеагачко. Това насилие имаше своя резултат. Останалите в Тракия българи бяха заставени да подадат през 1924 г. декларации, че желаят да се изселват.

Административните власти в Тракия са били и остават точни изпълнители на гръцката политика за обезбългаряване на Тракия.

Като говори за отношенията на административните власти спрямо малцинствата, докладът на г. г. Корф и де Рувер отбелязва следното: „В Западна Македония не се отбелязва нищо особено. Обаче в Централна и Източна Македония и в Тракия комисията постоянно е била занимавана с съществуващата отбегнатост между полицейските власти и малцинството и с тежките последици от тази отбегнатост за това малцинство. Българският елемент тук е бил постоянно подозиран и уместните власти се е създали особено манталитет, който ги кара да приписват априори на „български комитаджии“ всичко незаконно деяние, чийто автор остане неоткрит, да виждат във всички български селянини „съучастник на комитаджията“. И тия административни гръцки власти през м. декември 1924 г., преди изтичане срока за подаване на декларациите, прибегнаха до втора заточения по островите. Аз ще ви прочета само един от документите, които притежавам, за заточението на тия българи, въ остров Самотраки: извлечение от заседа-телен протокол под № 27. (Чете) „В Александруполис (т. е. Деде-Агач) днес, на 13 декември 1924 г., сряда, в 5 часа след обяд, в помещението на Евърското (т. е. Маришко) окръжно управление се събра комисията за безопасността на Евърския окръг, назначена съ закон от 19 април т. г. на окръжното управление, в състав: г. г. Н. Калугерополус, окръжен управител, председател, Е. Комненос, прокурор и М. Дзенакис, полицейски пристав, заместник на директора на джандармерията на Евърския окръг, като членове, и при съдействието на заместника на командира на квартируващата тук IV дружина, капитан Г. Македонс, по покана на председателя, реши следното: Решава незабавното интерниране въ остров Самотраки за един период от 1 година, начина от днес, на долучброените лица, като твърде опасни за обществената сигурност: 1) Теодор Анатолю, 38 г.; 2) Кира Анатолю, 46 г.; 3) Теодора Анатолю 15 г.; 4) Димо Анатолю, 72 г.; 5) Бяла Анатолю, 55 г.; 6) Петър Анатолю, 15 г.; 7) Тодор Симитци, 37 г.; 8) Злата Симитци, 32 г.; 9) Димитър Анатолю, 55 г.; 10) Елена Анатолю, 46 г.; 11) Мария Димитриу, 70 г.; 12) Рада Циркалова, 30 г.; 13) Иван Стайко Циркалов, 30 г.; 14) Дъла С. Пайко, 42 г., и 15) Димитър Пайко, 70 годишен — жители на Патом (т. е. Бадома) и Илия Симитци, 35 г., жител на Дамия (т. е. с. Дами).

Изпълнението на настоящето се възлага на джандармерийското Евърско управление, за което се състави настоящето и се подписа. Комисия: М. Калугерополус, Е. Комненос, Е. Дзенакис. Печат на Евърското окръжно управление. Гр. Александруполис (т. е. Деде-Агач), 15 декември 1924 г.“

А такива протоколи има твърде много за тия села, които ви поменах преди малко. Когато този документ, факсимилант, както е факсимилант и тук (сочи читата), се предаде в нашия в. „La Bulgarie“ и се направи достояние на чужденците, Маришкият окръжен управител излезе в гръцкия печат да се обясни. Въ обяснението си Калугерополус казва: (Чете) „Седемнадесет души българи са интернирани по решение на заседащата под мое председателство комисия за сигурността на Маришкия окръг, защото е доказано, че били подслонявали комитаджии, които нахлуват от Бълга-

рия в гръцка територия“. Това твърдение на Калугерополус е чиста измислица. Този е смятаният мотив, който се привеждаше от тях и по-рано, когато българите от Деде-Агачко и Гюмюрджинско бяха изпратени на заточение по Тесалия и по островите. Аз съм в състояние да зная, че през 1924 и през 1925 г. абсолютно никакви комитаджии и никакви четнишки движения не е имало в Тракия. Това е само един предлог, за да се оправдае заточението на тия българи.

През цялата 1924 г., понеже изтичаха сроковете за подаване на декларациите, които бяха продължени от начало до 31 август, а след туй до 31 декември 1924 г., гръцките власти упражниха всички възможни срѣдства: заточение, побои, арести, убийства — защото бяха убити двама българи от с. Дервент, за което ще ви помена след малко — отнемане нивите и къщите на българите, разпределяне на техните имоти, покъщнина, инвентар, налагане да засѣват нивите си зарад гръцките българи и всичко това се правеше, за да ги принудат да дадат декларации за „доброволно“ изселване.

Тъзи насилие, тия систематически гонения развълнуваха и българското обществено мнение и принудиха българското правителство тогава да протестира. През м. юний 1924 г. българската Дирекция на печата издаде следното комунике: (Чете) „Сподет сведенията, които пристигат от Западна Тракия и Македония, от един месец насам гръцките власти систематично упражняват преследване на българското население, с цел да го заставят да се изселва. До Смѣсената подкомисия по гръцко-български изселвания в Солун са постъпили оплаквания от с. Крушево, Демир-Хисарско, Аканджели, Кукушко. Мнозина българи от тия села са арестувани под претекст, че правят пропаганда, на пѣкон е нанесено побои, което е било констатирано от подкомисията. Въ с. Къдриня, Енидже-Вардарско, нивята на неизселени още българи се заемат от българи-гърци. На 14 т. м. двама селяни от с. Дервент, Деде-Агачко, изчезнали. Те били намѣрени на 18 т. м. убити и обезобразени. Убийството е било констатирано, между другото и от двама чужденци, от които единият англичанин, председател на Смѣсената подкомисия по изселването. Над убитите не е бил извършен никакъв обир — вещите и парите им са намѣрени непопътнати. Правителството е протестирало пред гръцкото правителство, като му е обърнало вниманието върху лошите последици на подобна политика на преследване малцинствата“.

Впрѣки тѣзи преследвания, г. г. народни представители, българите от Тракия, както и от Македония, никога не са искали да се изселват и да напуштат родината си. Това го потвърдяват, както делегатите на Обществото на народите, г. Корф и г. де Рувер, така преди тях г. Джон Сандерс, майорът от английската армия, председател на гръцко-българската подкомисия за Македония, който въ изявления пред в. „Елефтерос Типос“, печатани въ броя му, от 7 юний 1924 г., казва: (Чете) „Българите или славяногласните елини, както те официално се наричат, живущи и пребиваващи въ Гърция, отначало никак не са мислили да се изселват. От момента, обаче, въ който, след малоазийската катастрофа, влият на малоазийските и тракийските българи наводнича Македония и Западна Тракия, българите, поради общото икономическо състояние и „давлението на обстоятелствата“, десат да си отидат, да бѣгат. Аксиома е следното: там, гдето се настаняват гръцки българи, българите се готвят да бѣгат.“

Въ долната на р. Бистрица и Леринско — изобит въ Западна Македония — не се отбелязва стремѣж към изселване, защото там не са изпратени маса гръцки българи за заселване. Напротив, като се вземѣ въ клин, чийто краища се простират на запад към Енидже-Вардар, а на изток към Драма, забелязваме, че българското население, намиращи се под икономическо-българско давление, притискаме, се принуждава да се изсели.

През това време, бележи съ видимо задоволство кореспондентът на тол вестник, благоставя от всичката си душа бълганиците (разбира се гръцки), чийто присъствие ускори заминаването на пришълците българи от една чисто гръцка област“.

Този въпрос, завършва г. Сандерс, трѣбва да се реши радикално. Българите, които желаят да си останат българи, трѣбва да се изселат въ България, а гърците — въ Гърция. Тѣзи, които ще останат, не могат да претендират за филетични различия. Само по този начин ще се тури край, точка, на постоянните балкански бъркотии“.

Щом и представителите на смѣсените комисии имат това гледище, обяснимо е, защо продължаваха тѣзи измислени изгонвания на българите от Тракия и Македония.

Може ли при това положение изселването да се смята за доброволно? И понеже изселването на българите не беше акт на спонтанно проявена воля, а акт на насилие, на принуждение, българската държава имаше всички нитове и венците основание да поиска анулирането на тази конвенция, което беше единодушно искане и на емиграцията. Тя не биваше да се съгласи да се продължават няколко пъти срокотът за подаването на декларации за „доброволно“ изселване. Тези отстъпки бяха фатални от българско национално гледище.

Но, въпреки да направим опит и да поиска анулирането на конвенцията за „доброволно“ изселване, за което имаше достатъчно основание, българският делегат подписа през м. септември 1924 г. въжелева известния протокол за „покровителството на малцинствата“. Усилията на българския делегат бяха благородни, той искаше да осигури една закрила на българските малцинства вън Гърция, но той остана измамнен вън надеждите си, защото не схвана играта на гърците. Това се предвиждаше от всички, които познаваха гърците и които следваха гръцката политика от 1913 г. насам. И разискванията, които станаха по този протокол вън гръцката Камара, вън съвета на Обществото на народите, въпросът, който се отнасяше за Гърция, и нейните отговори, защитата на Венизелос, отговорът на Какламанос — цялата тази игра по този въпрос дойде да оправдае становището на ония, които смятаха, че трябва да се направят върховни усилия и да се поиска анулирането на тази конвенция, за да не се дава повече възможност на гръцката държава да изгонва чрез ней българите от техните външни области в Тракия и Македония.

Вън септемвриската сесия на Обществото на народите през 1925 г. много основателно тогавашният министър на външните работи, г. Христо Калфов, подчерта, че „днес, 7 години подир мирните договори, обезпечавани првата на малцинствата, ние сме на точката, на която бихме вън началото, ние сме даже по-назад, защото нито една сериозна крачка не е направена за подобрене съдбата на българските малцинства“. Тая констатация на българския делегат бй права, защото правата на българските малцинства вън Гърция не бяха признати, както и днес не са признати. Тъй и до днес нямат никакви български църкви, никакви български училища. Тяхната българска националност не се признава и сега. Гръцката политика вън това отношение е строго последователна, защото тя не иска да има вън гръцката държава българско малцинство.

Солунският вестник „Тахидромос“ от 13 декември 1924 г. писа открито, че вън Гърция не могат да съществуват български малцинства, български гимназии, български църкви. „Ако не се асимилирате всичките населени вън Тракия и Македония — писа той вестникът — които области да добият пълен гръцки облик, гръцката държава не може да остане вън днешните си граници“. Ето ясно схващане на гръцката политика по отношение на българите вън Тракия и Македония. Тя иска да ликвидира окончателно по този въпрос, и гръцко-българската конвенция за взаимно и доброволно изселване на малцинствата от 27 ноември 1919 г., заедно с нейния план за изплащане стойността и ликвидирани с имотите на бълганите, бй нейното мощно оръжие за постигане на тая пъклена цел. И тя постигна тая своя цел: Тракия е обезбългарена.

Г. г. народни представители! Измисляните, които по тая начин бяха преронени от родната си, имаха основание да очакват, че вън замяна на извършената жестокост спрямо тях ще се даде поне една справедлива оценка на имотите им. Но и вън туй отношение се постави много несправедливо, а вънкъде и много жестоко спрямо тях. Вън допълнение на онова, което се каза от преждеговоривши, нека и аз поясня по какъв начин те бяха оценени.

Понеже изгонването на българите стана по изсилване на начин, още се възможността на бълганите да насочат и да декларират на самото място имотите си, да ги запазят добре стопанисвали, вследствие на което много техни ценни имоти останаха недеklarирани и неизплатени. Съсменната гръцко-българска комисия изкупи близо една година за изработването на барема, таблица за оценка на имотите, и при изработването на тая барем тя е имала предвид имотите да се оценяват по стойността, равна на около 10-годишния приход.

Оценките са вече налице. Всеки може да се убеди, че нима нито едно дърво, по което оценките да се равняват даже на три или двегодишния приход. А повечето имоти са оценени под двегодишния приход, немалко има и под едногодишния приход. За да не биде дословен, ще приведа няколко примера, които всеки може да провери.

Селата Еникьой и Габрово, Ксантиско, като важни тютюневи центрове, ги поставят вън от барема, вън смя-

сът, че там ще се дават високи цени, където декър земя вън турско време се продаваше от 50 до 100 лири турски, за което има запазени документи от турско време и представени на Съсменната гръцко-българска комисия. А годишният приход, и тогава и днес, от тютюна на декър се равнява от 15 до 25 хиляди лева. Цялата работна земя вън тия села е оценена от 2 хиляди до 25 хиляди лева на декър, като 90% от земята е мината вън II, III и IV категории и е оценена под 6.000 л. декера, които оценки се равняват на по-долу от едногодишния приход от декър.

Нивите от I категории вън с. Еникьой са само 1/10 част. Тая I категория е оценена по 10.000 драхми декера, обаче самият той декър дава 70 оки тютюн, по половин лира турска оката прави 35 лири турски годишно, т. е. около 21 хиляди лева. А това ще рече, че дохождат само за една година дава стойността на декера, по оценката на комисията. А сега той тютюн се продава вън Гърция по 280 драхми оката, а у нас вън Шех-Джумая по 250 л. килограма. И при все това гърците твърдят, че оценките на имотите вън тия села били много високи, дори баснословни. Поради тая голяма ценност на земята, вън тия села нима семейство, което да притежава повече от 10 декера земя.

Съгласно едно решение на Съсменната гръцко-българска комисия, дава се процентно увеличение на полските имоти за цялото село, което произвежда тютюн, от 10 до 50%, съгласно на тютюневото производство. Ако засята площ с тютюн е, напр., 10% от цялата работна площ, на селото се дава 10% увеличение; ако е 20%, дава се 20% увеличение и т. н. Но тая мърка се прилага сън едно ограничение, че се дава увеличение само на ония села, които са произвеждали тютюн през 1924, 1925 и 1926 г.

На много села, като Калайджи-Дере, Дере-Кьой, Козлукьой, Дервент и др., не се даде предвиденото по барема увеличение за производство на тютюн и то само заради това, че настанените нови гръцки бълганци вън тия села не познават тая култура и не я обработват, когато вън Ортакойско, Станимашко и Каваклийско, вън България, почти на всички гръцки села, които по-рано не са обработвали тютюн, се даде процентно увеличение, само защото новонастанените български бълганци са въвели и работят тютюнева култура вън тия села.

Тракия притежава вън Деде-Агашката околия около стотици хиляди ценни паламудови и маслинен дръвчета. Нито едно дърво не е оценено повече от едногодишния му приход.

Един примър. Една маслина расте 15 години, докато даде плод, а живее 500 години. Годишно дава срѣдно 15—20 кг. маслини, по 8 драхми дневна цена, правят 120—160 драхми, а нито една маслина не е оценена толкова.

Сщото положение е сън вънкозните паламудови дръвета, които се ценят от 800—1.600 л. дървото, а като горивен материал, понеже са до самия Деде-Агач, струват много повече. А оценката им се равнява на едногодишния приход.

Черничевите градини вън цяла Западна Тракия, които вън Димотишко и Софийско минават като най-образован вън цялия Балкански полуостров, поради обстоятелството, че новите бълганци, настанени вън тях, не познават тая култура и са ги зле стопанисвали, като вън Баликисе, вън Малък Дервент и другите, са минати 90% като нередовни и много пък от тия нередовни са оценени като работна земя. Оценката им е по-долу от всяка критика и е равна най-много на едногодишния им приход.

Много покрити имоти, оставени от бълганите вън най-добро състояние и разрушени или повредени впоследствие от гръцките бълганци или от гръцките власти, не се признават от комисията или се ценят на безценца. Това се отнася до имотите почти вън всички села и градове.

Горите, много от които имат строителен материал, са оценени до 70 драхми на декър, което е по-долу от стойността на едно дърво, без при това да признават повече от 100 декера на декларация, ако не се представи крепостен акт. Селата Манастир, Сачанлий, Голъм Дервент, Калайджи-дере и др. са напълно опожарени и документите за горите изгорени. А да се набавят нови документи от Цариград, това е придружено сън почти толкова разходи, колкото е стойността на оценените гори.

От няколко месеца главните експерти са започнали едно намаляване и на така низките оценки на подкомисията, което намалява стойността на имотите още повече вън Ссфлийско, Ференско, Димотишко и част от Деде-Агачко.

Хубавите български села по течението на рѣка Марица, Ференско и Софийско сѫ минали почти всички подъ категорията „добро село“, като 90% отъ работната имъ земя е поставена въ втора и трета категория, а много отъ тази земя е минала за пасище.

Независимо отъ всички тия материални щети, нанесени на бѣжанците, причиняватъ имъ се и други такива, като, вмѣсто да имъ се изплаща въ брой, изплащането на имотитѣ имъ става въ временни свидетелства, чиято номинална стойност на пазара е спаднала до 50%, а има тенденция да спадне на 40 и 30% и съ това бѣжанците да бѣдатъ силно ошетенни.

Изплащането, вмѣсто да става въ 12 години, както бѣ уговорено презъ 1922 г., ще става, съгласно новата спогодба, въ 30 години, презъ което време никой бѣжанецъ, поради тежкото положение, въ което се намира и поради нуждата за обзавеждане на ново стопанство, не ще може да държи облигациите, за да получи номиналната имъ стойност при тиража, а ще бѣде принуденъ да ги продава на по-ниска цена.

При наличността на облигации за 550 милиона лева на пазара, стойността имъ е спаднала отъ 100 на 50 л. Въ най-близко време пазарътъ ще бѣде наводненъ съ нови облигации за не по-малко отъ единъ и половина милиарда лева и, ако не се взематъ нуждните мѣрки, има вѣроятност, стойността имъ да падне и подъ 30%.

Виждале, г. г. народни представители, че българитѣ отъ Тракия и отъ Македония бѣха насилствено изгонени отъ родината си, а същевременно имъ се нанесе и нанесатъ голѣми материални щети. Гърцитѣ не престанатъ да твърдятъ, че българитѣ, които сѫ се изселили отъ Гърция, не сѫ бѣжанци, а емигранти, които доброволно, по своя воля сѫ напуснали родината си по силата на международната конвенция за „доброволното“ изселване и подъ контрола на Смѣсената гръцко-българска комисиия. Но, както посочихъ, това твърдение е съвсемъ невярно. Никого тракийскитѣ българи не сѫ искали да напуснатъ родината си. Чрезъ насилие тѣ бѣха изгонени отъ нея. Тѣ всѣкога сѫ били противъ конвенцията за изселванитѣ и неведнѣж сѫ обръщали вниманието на българскитѣ власти следъ 1920 г., да взематъ всички мѣрки да не се допусне разширение действието на тая конвенция и върху Тракия, за да може българското население да остане тамъ, кѣдето отъ вѣкове сѫ живѣли дѣдитѣ му. Презъ 1924 г. тѣ поискана нейното денонсиране. И днесъ тѣ, както и тогава, сѫтатъ, че правото и дългътъ на Обществото на народитѣ не е да съдействува за тѣхното изгонване отъ роднитѣ имъ огнища и за ликвидиране съ тѣхнитѣ имоти, а за поправяне на извършената спрямо тѣхъ и спрямо България несправда. Въ последния си конгресъ тѣ, защитавайки не само своитѣ интереси, а и интереситѣ на цялата нация, взеха следната резолюция до Обществото на народитѣ: (Чете) „Дванадесетиятъ редовенъ съборъ на изгнаницитѣ и бѣжанцитѣ отъ Тракия, свиканъ на 25 септември 1927 г., въ заседанието си на 27 сѣция месецъ се занима съ положението на Западна Тракия и констатира:

„1. Положението на българитѣ въ Западна Тракия презъ изтеклата година не се е подобрило. Напротивъ, то още повече се е влошило, тъй като систематическото преследване на сѣжитѣ не е престанало, като дори частъ отъ българското население отъ Деде-Агачко е било изпратено на заточение въ островитѣ, за да го принудятъ да се изсели отъ родината си. Освенъ това, не сѫ премахнати прѣкиятѣ, които спъватъ вѣсковитѣ естествени икономически връзки между свободната Родонска област и поробеното Бѣломорие.

„2. Въпреки тържествено поетитѣ задължения отъ Гърция по договоритѣ за покровителството на малцинствата и ежегодното имъ подновяване предъ съвета на Обществото на народитѣ, българитѣ подъ гръцка власт сѫ лишени отъ всѣкакви църковни и училищни права.

„3. Както презъ миналитѣ години, така и сега, съборътъ конституира, че конвенцията за „доброволното“ изселване, по силата на която българитѣ бѣха принудени насилствено да напуснатъ роднитѣ си огнища, е единъ актъ на насилие и жестокостъ, който не може да ни лиши отъ правата върху родната ни земя, както и искането по чл. 9 отъ протокола на финансовия комитетъ при Обществото на народитѣ отъ 8 септември 1926 г. не може да ни отнеме священното право да се върнемъ и да живѣемъ въ родната си.

„4. Съ възмущение изтъква превратното тълкуване на чл. 6 отъ конвенцията по гръцко-българското изселване относно ликвидирането съ народнитѣ имоти, църкви, ма-

настири, училища и пр.), оставени въ Западна Тракия, които морално и юридически принадлежатъ на респективнитѣ български духовни общини и всѣка евентуална ликвидация съ тия имоти ще се сѣмта отъ насъ за недействителна и несправда.

„Въз основа на гореизложеното и продължавайки още да вѣрва въ благороднитѣ чувства, волята и силата на Обществото на народитѣ да се застъпва въ полза на пописнатитѣ, дванадесетиятъ съборъ на Тракийската емиграция въ България моли Обществото на народитѣ.

„1. Да упражни своитѣ права и прерогативи, които му даватъ договоритѣ, за да се спре моралниятъ и материаленъ тероръ върху българитѣ отъ Западна Тракия, както и да обезпечи ефикасно и действително покровителство на българското малцинство, като наложи на гръцкото правителство да прилага точно надлежитѣ клаузи отъ договоритѣ относно покровителството на малцинствата.

„2. Да се даде реална възможностъ на българскитѣ бѣжанци отъ Западна Тракия да се върнатъ въ родната си, като се възстановятъ въ владение на своитѣ частни и обществени (народни) имоти и имъ бѣдатъ гарантирани всички национални и религиозни права и свободи“.

Г. г. народни представители! Тракийскитѣ българи не могатъ да се откажатъ отъ правата си върху родната земя. И тѣ не сѫ престанали и не ще престанатъ да апелиратъ къмъ всички мѣрдавши лица и мѣста да признаятъ отново безспорнитѣ права на българската нация върху Тракия и да съдействуватъ да ѝ се даде реална възможностъ да се ползува отъ тѣзи права. Чрезъ конвенцията за „доброволното“ изселване и чрезъ спогодбитѣ за изплащанията, гърцитѣ и тѣхнитѣ покровители искаха да се ликвидира въпросътъ за българскитѣ права върху Тракия. Българскитѣ народъ бѣ отдалеченъ отъ свободното Бѣло море чрезъ едно насилие. Но това насилие не създаде и не ще може да създаде права на гърцитѣ надъ една вѣковна българска областъ, защото, както много право навремето подчертаха представителитѣ на европейскитѣ и американскитѣ демокрации, събрани въ Парижъ, насилието никога не може да създаде право.

Българскитѣ народъ и българската държава сѫ поставени въ тежко положение. Тѣ сѫ принудени да понасятъ сѣга последицитѣ на единъ насилнически актъ, какъвто е Нѣойскитѣ договоръ, Севърскитѣ договоръ относително Тракия, Лозанскитѣ договоръ, който раздѣли нашата родина, както и конвенцията за изселване на малцинствата, която прогони българитѣ отъ Тракия и гръцка Македония отъ вѣковнитѣ имъ огнища. Но нека не губимъ вѣрвата, че нѣкопкупната българска нация, чрезъ една далновидна и предвидлива национална политика, ще съумѣе да намѣри съ течението на времето начини и срѣдства да възвърне предшестъ си довърне, да премахне последицитѣ отъ извършеното насилие върху нея и да възстанови своитѣ безспорни и съ международни договори признати права върху Тракия. (Ръкоплѣскания отъ всички страни)

Председателствуващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Караджуловъ.

Обаждатъ се: Частъ е вече 8.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Да се вдигне заседанието за утре съ сѣщия дневенъ редъ, като се постави на първо мѣсто: трето четене законопроекта за продължаване действието на закона за насърчване на мѣстната индустрия.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Г. г. народни представители! Ще опредѣлимъ дневния редъ за утрешното заседание.

Г. министърътъ на финанситѣ прави предложението да се постави като втора точка въ утрешния дневенъ редъ второ четене на законопроекта за оставане въ сила и действие презъ м. м. априлъ и май 1928 г. на законитѣ за бюджетитѣ и бюджетитѣ на държавата и пр., който е отъ спешенъ характеръ, тъй като утре е 30 мартъ.

Законопроектътъ е приетъ отъ комисията почти безъ измѣнение. Комисията е прибавила само една алинея къмъ чл. 2, която се отнася до пенсионнитѣ удържки.

Министъръ В. Молдовъ: Азъ ще обясня утре.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Понеже законопроектътъ остава въ сѣщата си форма, комисията е решила докладъ да не се отпечатва.

Освенъ това чирпанският народенъ представителъ предлага, ако е възможно, да се постави на по-първо мѣсто въ дневния редъ и законопроектътъ за разрешаване на Чирпанската градска община да сключи заемъ, тъй като и този законопроектъ ще мине бързо.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Съгласенъ съмъ.

Г. Марковъ (з. в): Турете тогава на дневенъ редъ и законопроекта за амнистията. Ще мине за 5 минути.

Председателстващъ В. Димчевъ: Така че законопроектътъ за разрешаване на Чирпанската градска община ще бъде като трета точка отъ дневния редъ. Следъ туй ще следва дневния дневенъ редъ.

Които приематъ така предложениия дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събраннето приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 19 ч. 55 м.)

Подпредседатели: { А. ХРИСТОВЪ.
В. ДИМЧЕВЪ.

Секретарь: СТ. РЯСКОВЪ.

Началникъ на Стенографското отдѣление: Д. АНТОНОВЪ.

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	Стр.		Стр.
Отпуски разрешени на народнитѣ представители: Велчко Кознички, Павелъ Георгиевъ, Йорданъ Гавалюговъ, Борисъ Павловъ, д-ръ Йовчо Пеневъ, Христо Калайджиевъ, Кузманъ Куневъ, Дойчинъ Ивановъ, Димитъръ Дерлипански, Добри Даневъ, Вѣлчо Даскаловъ и Коста Лулчевъ	1159	и допълнението му съ законъ отъ 11 априлъ 1915 г. (Първо и второ четене)	1159
Законопроекти:		3. За измѣнение закона за данѣкъ такса на хазартнитѣ и за развлѣчение игри (предложение на народния представителъ Р. Василевъ) (Съобщение)	1068
1. За окончателно ликвидиране съ дѣлата и смѣткитѣ на бившата Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливостъ и органитѣ ѝ и на бившия Централенъ комитетъ за подпомагане войнишкитѣ семейства (Съобщение)	1159	Предложение за одобряване спогодбата, сключена въ Женевъ на 9 декемврий 1927 г. между българския и грѣцкия министъръ на финанситѣ за уреждане задълженията между България и Гърция, произходящи отъ прилагането на конвенцията отъ 27 ноемврий 1919 г. за свободата на емиграцията на малцинствата (Разискване)	
2. За продължаване действията на закона за насърчение на мѣстната индустрия отъ 10 мартъ 1909 г.		Дневенъ редъ за следующето заседание	1173

Поправка на по-важнитѣ печатни грѣшки:

Стр.	Колона	Редъ	Напечатано	Да се чете
1108	дѣсна	12 отгоре	„и съ това да се даде поводъ“	„че съ това ще се даде поводъ“
1108	дѣсна	38 отгоре	„основа единъ“	„основа на единъ“
1108	дѣсна	20 отдолу	„не може да не приз-“	„и вис не може да не приз-“
1109	лѣва	26 отдолу	„има своето основание, което“	„има своето основаниис, но което“
1111	лѣва	35 отгоре	„съставътъ на който е изве-“	„съставътъ на който ви е изве-“
1113	дѣсна	27 отгоре	„Уязвителния“	„Уязвения“
1156	лѣва	22 отгоре	„№ 45“	„№ 72“
1156	лѣва	25 отгоре	„Събраннето приема“	„Събраннето приема, (Вж. прил. Т. II, № 45.)“